

Een betere wereld

Subtiele belevissen van een vrijwilliger in Cambodja

Haye van der Heyden

1.

31 mei 2016. Al 59 jaar, vanaf mijn geboorte dus, woon, leef en werk ik in Nederland. Vaderlandsliefde en chauvinisme zijn mij niet vreemd, fanatiek ben ik echter zeker niet. Sterven voor onze polders zou ik niet doen en hoewel ik onze koning en koningin beschouw als lieve mensen, die hier en daar zeker zinvolle bijdragen leveren, mag de monarchie van mij ook wel afgeschaft worden. Het mag, maar het hoeft niet. Het is net zoiets als Zwarte Piet: van mij mag hij blijven, maar hij mag ook weg. Het is me om het even.

Nederland heeft ook nadelen. Het klimaat is onder mijn maat, de politieke arrogantie zit er vaak weer ruim boven en de stemming in de huizen, kroegen en op straat kan je bepaald negatief noemen. We gaan voortdurend ten onder aan van alles en nog wat en immer was vroeger alles beter. Hetgeen volgens de wetten van de logica niet kan.

Iedereen weet echter dat bij het serieus opmaken van een balans overduidelijk blijkt dat wie in Nederland geboren is in zijn handjes mag knijpen. Heel hard. Dat maakt het gekanker en geklaag redelijk onverteerbaar. Nederland is een erg rijk en zeer ontevreden land. Waarom eigenlijk?

Cambodja, waar ik vandaag naar toe ga, is een stuk groter dan ons kikkerparadijsje, heeft iets minder inwoners - maar het scheelt niet heel veel - en is vooral straatarm. Voor de Stichting *Voluntoura* vertrek ik voor een maand naar Phnom Penh om aldaar aan kansarme kinderen les in de Engelse taal te geven. De ouders

worden door een andere stichting gecompenseerd voor de tijd die hun kroost met de lessen kwijt is – anders zouden ze namelijk werken voor een paar dollarcent per uur – en zo wordt er een poging gedaan de kindertjes iets van het Engels bij te brengen, zodat ze straks meer kans hebben op de arbeidsmarkt.

Ik heb me gedegen voorbereid: de taal enigszins bestudeerd, wat niet mee viel, een eigen leerboek samengesteld, wat leuk was om te doen, alsmede vier Engelstalige kwartet spellen gemaakt, in samenwerking met de bevriende jonge kunstenaar Julia Berg. Omdat het me beter lijkt de educatie te verlevendigen met een spelelement. Ik ben van plan mijn leerlingen voor te stellen dat ze in ruil voor mijn lessen Engels mij ondertussen wat meer *Khmer* leren. Zodat er aan beide kanten gestunteld gaat worden. Dat werkt vast goed.

Wat weet ik van het land waar ik naar toe ga? Niet zo veel. Cambodja heeft veertig jaar geleden een onbeschrijfelijk drama beleefd, waarbij ongeveer een kwart van de bevolking is omgebracht. Communist Pol Pot – artiestennaam – vond dat intellectuelen de maatschappij meer kwaad dan goed deden – wat ik tot op een zekere hoogte nog wel kan volgen – en liet iedereen die een bril droeg of twee woorden Frans sprak op gewelddadige wijze ombrengen. Hetgeen mij dan toch wel weer iets te ver gaat.

Is zijn rode Khmer de schuld van de VS? Er zijn overeenkomsten met de latere situatie in Irak en het ontstaan van IS. Het grote sterke land bemoeit zich met een interne strijd en vertrekt na een paar jaar ineens, chaos en leegte achterlatend, waarna

gewelddadige fundamentalisten hun kans schoon zien. Ik vind het steeds moeilijker de zogenaamde *good guys* – dat waren ze toch altijd, daar zijn we mee opgevoed, ze hebben ons destijds tenslotte bevrijd van Hitler – ook als zodanig te zien. Hun bemoeienissen in Korea, Vietnam, Cambodja, Irak, Libië en Afghanistan zouden wel eens meer kwaad kunnen hebben gedaan dan goed. Het lijkt in ieder geval minstens gerechtvaardigd stevige vraagtekens te zetten.

Cambodja heeft na heer Pot nog decennia lang zeer ellendig doorgemodderd en pas jaar of tien geleden kwam er een zekere politieke stabiliteit en kon men beginnen met opbouwen.

Het is een arm land, lees ik vooraf, maar zeer positief. Het lijkt me interessant om de sfeer te vergelijken met die hier in Nederland. Hij die veel heeft klaagt, hij die niks heeft lacht?

Arm betekent ook goedkoop. Altijd fijn voor een Hollander. Een maaltijd in een eethuisje kost daar tussen de twee en drie dollar, lees ik, en een eenpersoonskamer – ongebruikelijk voor een vrijwilliger – kost me 25 euro per week extra, zo wordt me verteld. Per week! Op de site zag ik dat toeristen die het betreffende *guest house* eerder hadden bezocht de kamers wat *smelly* vonden. Ik hou mijn hart dus maar een beetje vast.

Maar och. Het zal wel wennen.

Ik neem mij voor op *Facebook* zo nu en dan – ijs en weder dienende, hoewel dat misschien in dit verband een wat vreemde uitdrukking is – verslag te doen vanuit Phnom Penh. Ik verwacht dat het goed voor me

is daar een tijdje door te brengen, *the comfort zone* te laten voor wat het is en hoop met mijn verhalen anderen over te halen ook eens iets dergelijks te ondernemen. Ik denk namelijk dat dat tot verbetering zou kunnen leiden van de situatie aldaar en de sfeer alhier. Het kan immers geen kwaad om allemaal een klein steentje bij te dragen aan het grindpad naar een betere wereld.

Want zo zeggen ze dat in mijn Holland: praatjes vullen geen gaatjes en niet lullen maar poetsen.

Vertaal dat maar eens in het *Khmer*. Ga ik meteen doen als ik er ben.

2.

De vlucht gaat via Singapore, wat een beetje een omweg is, maar zo kwam het nou eenmaal het beste uit. Singapore Airlines heeft een goeie naam en blijkt gek genoeg goedkoper dan veel andere maatschappijen. Het toestel is bovendien het nieuwste van het nieuwste, met een *personal video system*, zodat ik mij onmiddellijk kan storten op een reeks films die ik toch nog wou zien.

Een van de stewardessen – ze zijn allemaal zeer fraai en gracieus gekleed – trekt mijn aandacht in het bijzonder. Ze is natuurlijk knap en slank, strak en uitbundig opgemaakt, en beweegt zich vlot, zeker en professioneel. Ik volg haar de gehele vlucht zonder dat ze dat merkt, als het kleine verliefde jongetje dat ik altijd zal blijven. Ze is uiterlijk en in haar manier van doen zo perfect dat ik bedenk dat ze een robot zou kunnen zijn. Zo zien ze er over vijftig jaar waarschijnlijk allemaal uit. En met je afstandsbediening kan je dan de haarkleur veranderen. En wat dies meer zij.

Op *Changi* stap ik over en 's morgens vroeg kom ik aan op het zeer bescheiden vliegveld van Phnom Penh, waar het erg rustig is. Later zal ik ontdekken dat er bijna geen Cambodjanen zijn die een reis per vliegtuig kunnen betalen en dat het bijna alleen maar de buitenlanders zijn die daar aankomen en vertrekken. Mijn koffer blijkt de laatste oversteek niet gehaald te hebben en mij wordt aangeraden later die middag terug te komen. Dan zal ie d'r wel zijn, denken ze.

Dat begint goed.

Een jonge Cambodjaanse vrouw – bijna iedereen is jong daar – staat mij met mijn volkomen fout geschreven naam op een papiertje bij de uitgang op te wachten. Zij neemt mij mee naar de tuktuk van dienst – de warmte vlijt zich buiten als een dikke wollen deken onmiddellijk en definitief over me heen – en wij zetten koers richting het *guest house*. Onderweg babbelen we over het een en ander, maar ik kan me er moeilijk op concentreren. Ik kom namelijk letterlijk ogen te kort om de wereld die op bromfietssnelheid aan me voorbij trekt in me op te nemen, tot me door te laten dringen. Er zijn duizenden, duizenden details die mijn aandacht trekken, teveel om op te noemen, teveel om achteloos te laten passeren. Mensen, kleuren, geuren, voertuigen, handeltjes, kinderen, vuilnis, noem maar op. Het leven vindt daar buiten plaats, bij voorkeur langs een drukke weg, die zich hult in een lichtgrijze voile van uitlaatgassen. Logisch. Er rijden daar miljoenen brommers, al dan niet met aanhanger, die veelal meer dan twintig jaar oud zijn. De zwarte rookpluimen die zij de wereld in sturen vergiftigen de atmosfeer volkomen, maar geven het decor een theatrale mist zoals die niet ongebruikelijk is bij musicals en popconcerten. Niemand lijkt zich er aan te storen. Hier en daar heeft iemand een mondkapje voor, de meesten hebben dat niet.

In de weken die komen zal ik vele uren in een tuktuk door Phnom Penh koersen en ik zal me daar geen seconde van vervelen. Er is zo ontzettend veel te bekijken aan het dagelijkse leven van de Cambodjanen.

Ik probeer dan steeds weer opnieuw te formuleren wat het is dat zo boeiend is aan al die stalletjes, marktjes en bedrijfjes langs de kant van de weg, maar kom niet verder dan: dit is de echte wereld, dit is de menselijke beschaving vlak na het puurste bestaan in de natuur. Iedereen is hier de hele dag actief bezig te overleven.

De kamer in de *guest house* is niet *smelly*, wel moet ik de half in elkaar gezakte kast die er staat van binnen schoonmaken, omdat anders de kledij die ik vanmiddag uit mijn koffer hoop te halen al vies is voordat ik die gedragen heb. Zoals altijd in een hotel probeer ik de ruimte zo snel mogelijk de mijne te maken door wat persoonlijke spulletjes neer te zetten en te leggen, zoals fotootjes, wat boeken naast het bed en mijn minuscule geluidsinstallatie met I pod. Alles krijgt zeer secuur zijn eigen plek, wordt heen en weer geschoven tot er een organisch en harmonieus geheel gevormd is. Overal en altijd moet er een zekere orde voor me zijn, mijn orde, anders ben ik niet op mijn gemak.

Natuurlijk ga ik eerst even slapen, ik ben kapot. Al voel ik dat pas als ik ga liggen. Ondanks de lome zweterige bijna verstikkende hitte ben in twee minuten weg.

Een paar uur later loop ik eerst maar eens een paar rondjes in de buurt van het *guest house*. Ik wil weten waar ik 's avonds kan eten en waar ik bijvoorbeeld op een bepaald moment mijn was kan wegbrengen. Zo nu en dan word ik aangeklampt door een gretige *tuktukdriver*, die het, krijg ik de indruk, een schande vindt dat ik me als rijke westerling te voet verplaats. Hij biedt zijn rijtuigje aan met grootse vanzelsprekendheid, alsof ik op hem liep te wachten. Ik glimlach vriendelijk nee, voorbereid als ik ben op opdringerigheid en gebedel.

Nieuwsgierig blik ik overal naar binnen en aanschouw voortdurend schitterende toneeldecors uit de jaren vijftig van de vorige eeuw: een kleine hal met twee volledig uit elkaar gehaalde oude tractors, een garagebox met alleen maar spatborden van verschillende automerken, een kleine keuken waar drie meisjes in de bloedhitte onduidelijke glibberige stukken vlees staan aan te braden. Een vrouw op een fiets verkoopt broodjes en vestigt daar de aandacht op door middel van een kleine megafoon op het stuur, waaruit een blikkerige stem klinkt die steeds dezelfde klanken uitstoot. Het is taal als muziek - John Cage meets Phillip Glass - met steeds hetzelfde riedeltje. Ik kan het helaas niet verstaan, weet dat brood '*numpaang*' is, maar dat hoor ik er toch niet in. Aan de Franse overheersing, geëindigd in de vijftiger jaren, hebben ze daar de *croissants* en *baguettes* overgehouden en die ik ontwaar

ik dan ook in de mand achter op de fiets. Die zullen wel aangeprezen worden op dat bandje, neem ik aan.

Terug bij het *guest house*, maak ik wat uitvoeriger kennis met een paar *tuktukdrivers*, die, zo blijkt later, daar hun vaste plek hebben. Een van hen heet Pum, spreek uit Poem. Hij beheerst het Engels behoorlijk goed en ik besluit altijd hem in te huren. Men creëert zo snel mogelijk een *inner circle* tenslotte, een familie, dat is de natuur. Ik leg hem uit dat ik die middag heen en weer moet naar het vliegveld om mijn koffer op te halen en vraag wat dat kost. Zes dollar, zegt hij. Zes dollar voor drie kwartier heen en drie kwartier terug. Niet te geloven. Ik spreek een tijd af en ga terug naar mijn kamer. Waar het inmiddels nog heter is dan buiten. Nee, ik wou geen airconditioning, ik wou leven zoals men daar leeft. Heel stoer van me.

Vijf minuten later zit ik, niet al te hard natuurlijk, *evergreens* uit *the american songbook* te zingen. Via iTunes heb ik thuis orkestbanden gedownload en ik heb al een repertoire van ongeveer drie uur. Een groot gedeelte daarvan wordt gevormd door de prachtige orkestraties van een album van Rod Stewart, waarvan tot mijn verbazing de toonaarden geschikt voor mijn stem bleken te zijn. Dat komt nooit voor. Een groot bereik heb ik niet, net anderhalve octaaf, van de lage E tot de Bes onder de centrale C, met nog een klein beetje extra ruimte naar beneden en boven als het geen eindnoot is die lang aangehouden moet worden. Het blijkt dat de stem van heer Stewart zo hoog ligt dat het voor mij net lekker is als ik een octaaf lager ga. Ook de toonaarden van Diana Krall passen me redelijk. Zo heb

ik al heel wat bij elkaar gesprokkeld en kan ik mij bezig houden met de muziek waar ik intens kan hou.

Zingen en dansen zijn de primaire kunsten tenslotte. Schrijvers zijn namelijk gewoon kunstenaars die niet kunnen dansen en zingen.

Die middag tuktuk ik met Pum naar het vliegveld om mijn koffer op te halen. Die staat midden in de hal voor me klaar. Ik kijk om me heen. Moet ik nog iets tekenen of zo? Niemand te zien. Ik neem 'm dus maar gewoon mee. Geen mens die me een strobreed in de weg legt. Ik ben een westerling tenslotte.

Als we terug zijn bij het *guest house* en ik betaal Pum zeven dollar neemt hij dat met een wat zuur glimlachje in ontvangst. Op dat moment zie ik dat niet, dringt het niet tot me door, wat later als ik voor de zesde keer die dag doornat van het zweet op mijn bed lig wel. Heb ik iets verkeerd gedaan? Hij zei toch dat het zes dollar was? Had hij een grotere fooi verwacht? Dat kan toch bijna niet? Eén dollar fooi is hier echt veel, dat weet ik inmiddels.

Ik sta loop en loop naar buiten. Pum steekt zijn hand op en komt naar me toe lopen.

'Pum. Tell me. I saw on your face that you were not happy with the seven dollars that I gave you. You told me the price was six dollars. What did I do wrong?'

Nu tekent zich verlegen bescheidenheid af op zijn gezicht. *'I am sorry, but the price is six dollar one way. So it is actually twelve dollar.'*

Ik maak excuses, zeg dat we elkaar verkeerd begrepen hebben en betaal hem snel nog zes extra dollar. Tot zijn grote tevredenheid.

Het voorval maakt indruk op me. Pum is te bescheiden om me te wijzen op de werkelijke prijs. Stel je voor dat je een taxichauffeur in Amsterdam per ongeluk te weinig betaalt?

Eind van de middag heb ik een soort intakegesprek met het meisje dat me opgehaald heeft van het vliegveld. Ik dien te verklaren dat ik begrijp dat ik me netjes moet gedragen – thuis heb ik ook al een verklaring van goed gedrag moeten overleggen – en me zal schikken naar de zeden en gewoontes van het land. Ik doe eerst of ik er nog even over wil nadenken, maar lach dan de verschrikte blik op haar gezicht snel weg. Ik zweer dat ik me netjes zal gedragen. Zij moet er om lachen.

In dat eerste wat langere gesprek met haar valt mij meteen op wat het nationale probleem met het Engels is: de uitspraak. Al snel kan ik een beknopte inventarisatie maken, er zijn namelijk eigenlijk maar twee echte problemen: de V en de laatste medeklinker van een woord.

Daarover later meer.

Die avond dwaal ik wat door de buurt, op zoek naar een geschikt eettentje voor de eerste avond. Het aantrekkelijkst lijkt een wat donker en primitief etablissement, dat goed gevuld is, maar waar zo te zien geen enkele toerist bij is. Ik besluit het er op te wagen. Hoewel ik thuis toch al een aardig woordje Khmer ten beste kon geven, lukt het daar ter plekke voor geen meter. Wat ik zeg, wordt niet begrepen en wat men tegen mij zegt, begrijp ik niet. Na wat pogingen over en weer maakt de vrouw een onduidelijk gebaar,

vertrekt en komt terug met een enorme pan soep die ze voor me neer zet. Ik kijkt er wat verbaasd naar. Soep, prima, maar zo'n grote pan? Dat lijkt me niet de bedoeling. Ik probeer dat met gebaren uit te leggen en het resultaat is dat de pan soep hoofdschuddend weer wordt weggehaald.

En dan gebeurt er vervolgens niks meer.

Ze laten me aan mijn lot over. Na twintig minuten sta ik op en sluip ik weg, met het schaamrood op de kaken. Ik kan er vooralsnog niks van in Phnom Penh.

Even later bestel ik een maaltijd in het *guest house*. Kosten: twee dollar vijftig. Twee biertjes en een flinke kom rijst met wat groenten en kip later ga ik terug naar mijn kamer. Op tijd naar bed. Morgen mijn eerste lesdag tenslotte.

Om kwart over vier die nacht, half ijlend in een wereld van *jet lag*, hitte en desoriëntatie besluit ik morgen toch maar een kamer met airconditioning te nemen. Dit is niet te doen.

Voor een luxepop zoals ik.

4.

De volgende ochtend aan het ontbijt maak ik kennis met de op dat moment enige andere aanwezige *volunteer*, een klein dik irritant Brits meisje dat Elsie heet. Zij babbelt zacht en snel, zonder besef van het feit dat niet iedereen op de wereld het Engels als moedertaal heeft. Ik kan haar soms totaal niet volgen. In de tuktuk op weg naar school wijst ze mij er op dat het gebruikelijk is dat alle *volunteers* elke avond met zijn allen uit eten gaan en ik murmel snel dat ik een beetje autistisch van aard ben en nogal een *loner*. Niet geheel bezijden de waarheid. Elsie knikt wat afwezig. Ze zwerft al bijna negen maanden in het land rond, hoor ik later, en begrijp dan dat ze dus wel het een en ander gewend is met al die rariteiten die voor een paar weken of iets meer langs komen dwarrelen. Ze kwettert vervolgens uitvoerig over het referendum aangaande de *Brexit*, dat over een paar weken in haar thuisland gaat plaats vinden. Ze maakt zich er grote zorgen over en vreest bij een *yes* een enorme toename van de werkloosheid onder de jongeren.

Onderweg valt de luchtverontreiniging me zwaar, maar wederom kijk ik mijn ogen uit. Het mooiste zijn de garages: kleine dozen zonder vierde wand waarin alles zwart en glimmend is. Ik zie zwarte motoren, zwart gereedschap en door de olie pikzwart gekleurde monteurs, die soms even naar buiten kijken met felle witte ogen. Witte flitsen in een gitzwarte nacht. Ik staar er naar met open mond. En het is al weer voorbij.

Ook komen we langs een kleine markt zonder kraampjes. Alles ligt op straat, op doeken en in platte manden. Ik ben niet vegetarisch, maar als we daar vanwege de drukte heel langzaam langs schuiven en eerst getrakteerd worden op de heerlijke geuren van specerijen en frisse groentes en daarna op de stank van vlees en vis, krijg ik de aandrang het te worden.

Het is wederom een flinke reis, overal is het erg druk, weer die miljoenen brommers en weer al die tuktuks met de meest idiote ladingen, van een ladder tot een enorme glasplaat tot tien mensen tegelijk tot zestig kippen. Opeens stuurt Pum bruusk een kleine zijstraat in. Opeens, tegen het verkeer in, zonder richting aan geven, zonder zich aan welke regel dan ook te houden.

Het verkeer in Phnom Penh blijkt in de weken dat ik daar ben een studie waard. Mijn conclusies daaromtrent zijn de volgende: rechts en links doen er niet toe en voorrangswegen zijn er niet. Men stort zich in de meute, met een voortvarendheid die afhankelijk is van de haast en de noodzaak van de rit, koerst zo recht mogelijk richting doel en laat daarbij soms iemand vóór gaan, maar meestal niet. Het is eigenlijk zo, dat als jij als chauffeur van een voertuig denkt dat je ergens lang genoeg gewacht hebt en het jouw beurt is om te gaan, dat je dan ook gewoon gaat. Wat er ook op je afkomt, met welke snelheid dan ook.

Uitzonderingen op dat laatste vormen de vrachtwagens en de bussen, die gaan dan eigenlijk weer altijd vóór, vermoedelijk omdat de chauffeurs daarvan

bij een aanrijding het overleven en jij niet. Voorwaar, een vrij helder criterium.

Pum rijdt bij onze ritten in die weken regelmatig honderden meters 'spook', gewoon omdat dat iets korter is. We snijden dan door een zee van tegenliggers die als wuivend graan opzij buigen. Niemand die zich opwindt, niemand die iets roept of schreeuwt, de vuist balt of de vinger opsteekt. Aanvankelijk ervaar ik dat als een blijk van egoarme verlichting, als een mentaliteit die gedomineerd wordt door het hogere Zen, later leer ik dat het ook is omdat men zich gewoon in houdt. Het is niet gepast emoties te laten zien, dus ook geen ergernis. Van binnen zal er dus wel heel wat worden afgevloekt.

Het is net als bij voordringen. Men dringt daar gewoon voor. Schaamteloos. Eerst nam ik aan dat iedereen dan dacht dat de persoon in kwestie daar wel een goeie reden voor zou hebben, omdat zijn schoonmoeder op sterven lag of zo, later ontdek ik dat het ook wel eens zou kunnen zijn dat men het bloed van de voordringer wel degelijk wil drinken, maar dat blijk daarvan geven absoluut en totaal geen pas geeft.

Hoogtepunt van bizar gedrag in het verkeer ervaar ik in mijn laatste week. Het verkeer is op een bepaald moment en in een bepaalde straat nog drukker dan druk en we schuiven een dik kwartier lang nauwelijks meer dan vijf meter per minuut. Als we uiteindelijk arriveren bij de *bottleneck*, blijkt daar een dame aan het telefoneren in een midden op de weg stilstaande auto. Dacht ik misschien eerst nog dat het wellicht een geval van motorpech was of iets dergelijks, dat is het niet, net

als wij haar passeren is het telefoongesprek afgelopen, start ze haar vehikel en rijdt ze verder. Twintig meter verderop staat de hele tijd een agent niets te doen.

De buurt waar we nadat we afgeslagen zijn doorheen koersen is veel minder druk. Nu zijn we duidelijk in een buitenwijk. Ook daar is echter ook elk woonhuis een winkeltje. Als je niks bijzonders aan te bieden hebt, geen tweedehands stereo-installaties, geen autobanden, geen scooterspiegeltjes, dan verkoop je maar water, benzine in colaflessen of iets simpels te eten. Na tien minuten komen we aan bij het schooltje en voel ik plotseling nervositeit op komen. Ik heb immers nog nooit les gegeven en weet dus eigenlijk niet wat me te wachten staat. Ook ben ik een beetje bang voor kinderen met honger en ziektes en mijn wat sentimentele reactie daar op. De school is tenslotte voor de stumpers die letterlijk met hun ouders op de vuilnisbelt wonen, dus van bittere armoede zal zeker sprake zijn. Het idee achter het welzijnswerk is: als ze een beetje Engels spreken, die Khmerkoters, kunnen ze zich ontworstelen aan de kansloze positie waar ze in verkeren. Er is voldoende te doen in het toerisme, dat zo langzamerhand ook in Cambodja – los van Siem Reap, daar was het al, daarover later - echt op gang begint te komen. Dit wat ik ga doen heeft dus zin! Het is echt ergens voor!

Het is net speelkwartier en een dertigtal kleurig geklede kinderen speelt op de straat vóór het kleine schooltje. Ze kijken nieuwsgierig naar me en ik kijk nieuwsgierig terug. Gelukkig zien ze er niet uitgemergeld uit en een aantal van hen staat zelfs bij

een klein mobiel stalletje een wafel met poedersuiker te kopen. Dat valt mee. Wel zie ik dat achter en om de eenvoudige huizen die er her en der door elkaar heen gebouwd staan erg veel vuilnis en rotzooi ligt. Meisjes zijn daar doorheen aan het elastieken, voetballende jongens zie ik echter niet.

Binnen maak ik kennis met het hoofd van de school, een jonge man, die Phaeron heet - spreek uit Peron - en drie andere onderwijzers, een man en twee vrouwen. Het zijn allemaal jonge mensen, begin twintig. Een hand geven is er niet bij, dat weet ik inmiddels, men houdt de handen voor het lichaam, met de vingers naar boven wijzend tegen elkaar, en maakt een kleine buiging. Hoe belangrijker de persoon die voor je staat, zo wordt me later uitgelegd, hoe hoger je de handen heft. Ik dien ze in deze situatie gewoon voor de borst te houden, ik ben tenslotte ouder en ben ook nog een *teacher*. De kinderen begroeten mij met de vingertoppen net onder de neus, wat toch al behoorlijk hoog is. Was ik een monnik geweest, dan zouden de handen zelfs tot iets boven de bovenkant van het hoofd worden geheven.

Ik geneer me voor het feit dat ik al zo vroeg in de ochtend doornat ben van het zweet, dat mijn overhemd en korte broek donker kleurt, en neem me heilig voor voortaan uitsluitend wit aan te trekken. Dan zie je dat veel minder. Heb ik veel wit bij me? Zo niet, dan gaan we dat onmiddellijk aanschaffen. Dit is te erg.

We praten even met elkaar, wat betekent dat men bescheiden, dociel bijna, afwacht wat ik te zeggen heb en daar dan een gepast bevestigend antwoord op geeft.

Ik realiseer me dat ik als ik zou melden dat het buiten twintig graden vriest niet tegengesproken zou worden en voel me daar een beetje opgelaten door, heb het gevoel dat ik geen contact met ze heb.

Ook word ik er op gewezen dat ik mijn schoenen nog aan heb. Ik zie dat ik de enige ben en leer dat schoenen binnenshuis dragen daar net zo vreemd is als dat we bij ons een ijsmuts zouden ophouden. Of zoiets. Ik haast mij naar buiten en plaats mijn zeeschepen tussen de jolletjes van de leerlingen.

Phaeron drukt dan op een bel en de kinderen stromen naar binnen. De meesten begroeten ons in het voorbijgaan nogmaals, licht buigend en met die handen onder de neus, op weg naar hun klas. Een paar kleintjes gedragen zich iets minder gedrild en komen om me heen staan.

‘Teachuuuu. What’s your naaaaaaaaame?’

Die vraag zal me vier weken lang elke dag een aantal keren per dag gesteld worden, vaak door dezelfde kinderen. Ze onthouden mijn naam niet, of spreken die in ieder geval niet uit. Ik ben de *teachuuuuuu*.

Even later aanschouw ik het klaslokaal, waar ik samen met Phaeron, begrijp ik, les zal geven. Er staat een aantal kleine harde bankjes en lange tafeltjes voor ongeveer twintig kinderen. Bij binnenkomst zitten die rechtop in de bankjes en brullen ze gezamenlijk nogmaals een gescandeerde welkomstgroet.

‘Goooooodmorning teachuuuuuu, how are you todaaaaaaay?’

‘I am fine,’ knik ik minzaam.

Net daarvoor heb ik Phaeron het leerboek laten zien dat ik thuis gemaakt heb – mij was verteld dat er eigenlijk niets was en dat je maar een beetje moest improviseren – en ik steek meteen van wal. Het eerste hoofdstuk gaat over allerhande beroepen en na de korte vaste inleiding, die ik in het Khmer oplees en die zegt dat ik ze graag Engels leer in ruil voor lessen in Khmer terug, ga ik er in een sneltreinvaart doorheen, geholpen door Phaeron, die hier en daar het een en ander voor de leerlingen vertaalt.

Wat wil je worden? Automonteur, kok, filmster, dokter, tuktukdriver, politieman? Ik heb de beroepen zoveel mogelijk afgestemd op hun belevingswereld. Snowboardinstructeur, welzijnswerker en handelaar in financiële derivaten staan niet op het lijstje.

Ik word een klein uur lang hoofdzakelijk verbijsterd aangestaard en slechts een enkeling reageert, hetgeen mijn gezweet nog eens enthousiast verdubbelt. Het druppelt nu zelfs hoorbaar op de grond. Er wordt daarom door de wat grotere leerlingen een ventilator op stand drie op me gericht, wat totaal niet helpt, ik drup gewoon door en voel me doodongelukkig. Ik ben namelijk ook de enige die zweet. Phaeron draagt een dik overhemd met lange mouwen en een stevige lange broek en is volkomen kurkdroog. Net als alle kinderen die voor me zitten en die vaak zelfs nog een extra vestje met lange mouwen aan hebben.

Want het kan frisjes optrekken zeker? Goskelere. Ik voel me log, dik, vies en lelijk.

Na een uur of zes – zo voelt het – is het middagpauze en overleg ik met bovenmeester Phaeron. Gaat dit wel goed? Hij zegt voorzichtig dat ik te snel ga, dat het niveau van de leerlingen erg verschillend is en toont me het leerboek – dat is er dus toch – waar hij met ze in werkt. Het is een ouderwets verfrommeld en bekrast werkboek, dat al verschillende malen is ingevuld. Ik staar er naar en zak een tiental minuten in crisis. Wat doe ik hier? Wat hebben ze hier aan me? De bescheiden onderwijzer is rustig met die kinderen aan het werk en dan kom ik, een rijke verveelde westerling die zo nodig het gevoel wil hebben dat hij nuttig bezig is en iets goeds doet voor de wereld en ik verstoort zijn lesprogramma. Ik help niet, ik hou de boel op. Dit is bezigheidstherapie voor de toerist die zelfs te blasé is om gewoon toerist te zijn. Wat verschrikkelijk. Ik moet me rot schamen. Ga terug naar huis, man, en ga in je Jacuzzi liggen. Wat doe je hier?

‘Phearon. Let’s do this differently. After the break, you do your work with the children and I will watch that. Oké?’

Uiteraard stemt hij in. Het is zijn natuur. En ik ben uit het westen.

De rest van de middagpauze, die lang duurt – straks komen er andere leerlingen, ze hebben daar maar een halve dag les – zit ik roerloos onder een ventilator, in de hoop enigszins toonbaar te worden. Wat zeer matig lukt. Een beetje treurig loer ik naar onderwijzeres ‘Ria’ – zo heet ze niet, maar het zijn de laatste drie letters van haar voor mij niet te onthouden naam – die op korte afstand van me zo vrouwelijk, precieus, fris, jong en prachtig haar eenvoudige lunch

zit te gebruiken. In alles ben ik haar tegendeel, in echt alles.

Als ik naar haar glimlach, glimlacht ze lichtjes terug terwijl ze haar ogen zedig neerslaat. Staat mijn mond open? Ik geloof van wel.

Die middag heb ik mijn aandacht gericht op Phaeron, die op een lieve, niet al te strenge manier de zeer gemotiveerde leerlingen Engelse woordjes leert. Hij doet dat aan de hand van het betreffende boek, maar ook met allerlei spelletjes, die de kinderen heerlijk vinden. Wie het eerste het woord goed gespeld op het bord kan schrijven! De wedstrijd gaat in groepen en wie aan de beurt is wordt oorverdovend, maar dan ook echt oorverdovend, toegeschreeuwd door zijn of haar teamgenoten. Leuk, die uitbundigheid, heerlijk, die leergierigheid, verrukkelijk, dat plezier hier.

Hier is school fijn, begrijp ik later, omdat je dan even weg bent uit de ellende thuis.

Ik zie dat de niveaus inderdaad zeer verschillend zijn. Net als de leeftijden. Het varieert van ongeveer analfabeet van negen jaar tot slim en leergierig van veertien en alles daar tussen. En dat allemaal in dezelfde klas.

Tijdens het gadeslaan van de lessen dient de oplossing van mijn probleem zich als vanzelf aan. Ik praat er in de volgende kleine pauze met Phaeron over.

'You are a much better teacher than I am, Phaeron, I am only slowing down the program.' Hij wil me tegenspreken, maar ik druk door. *'It is okay, really, and it is the truth. But I can help you with something else. I can help the children and you with the pronunciation.'*

De jonge man voor me kijkt schuld bewust en knikt ernstig. Dat is een bekend probleem blijkbaar. Ja, de uitspraak, dat is daar inderdaad echt nog wel even een dingetje. En als de onderwijzer het fout voorzegt, zeggen de leerlingen het fout na.

'Difficult,' zucht hij.

En nu is het mijn beurt om te knikken. Ik leg hem vervolgens uit dat ik bedacht heb dat we voortaan de klas in tweeën delen. Ik hou mij dan met mijn leerlingen uitsluitend met de uitspraak bezig en hij kan ondertussen wat sneller werken met een iets homogener groepje, met leerlingen die al wat verder zijn of met hen die juist achter lopen. In de speelkwartieren, zowel 's morgens als 's middags, draaien we de groepen om. Hij zegt dat hij het een goed idee vindt, ik weet niet of hij dat ook echt meent, maar zet vastberaden door. Ik ben echt niet van plan daar vier weken nutteloos te zijn. Er zijn grenzen.

'Tomorrow we start with this system. Okay?'

'Okay,' zegt hij.

Terug in de buurt van het *guest house* koop en drink ik mijn eerste kokosnoot. *Soom Doon Moei*: één kokosnoot alstublieft. Heerlijk. En zo gezond. Zeggen ze. Vanaf die dag wordt het een vast ritueel. Pum rijdt elke dag al als vanzelf naar het stalletje.

Die nacht slaap ik voor het eerst in een kamer met airconditioning. Dat kost je een godsvermogen, zeggen ze daar. Vijf dollar per nacht namelijk.

5.

Als ik de volgende dag aan kom bij de school en door het lerarenkamertje tevens entree naar binnen ga, zit Phearon daar in ernstig gesprek met een groepje ouders. Waar het over gaat, weet ik natuurlijk niet, maar iedereen kijkt erg serieus. Ik loop door om in het achterkamertje, tevens reserve klaslokaal tevens bibliotheekje tevens opslagruimte tevens toegangsruimte tot de wc mijn fles water in de ijskast te zetten – er is één ijskastje en één wc, zonder papier maar met tuinslang, voor de hele school – en zie daar grote balen rijst liggen. Ria legt het me uit, met zachte stem en abominabele uitspraak van het Engels: vandaag is het rijstdag. Elke maand krijgen alle ouders die hun kinderen naar het schooltje sturen 50 kilo rijst voor de hele familie, als compensatie voor het werk dat de kleintjes anders zouden kunnen doen. Papa en mama werken vaak allebei in een fabriek waar ze ongeveer tussen de 25 en 40 dollarcent per uur verdienen.

Ik vraag verder en krijg te horen wat ik weten wil: de onderwijzers op het schooltje verdienen 180 dollar per maand. Iedereen betaalt tien procent belasting.

In Cambodja is veel erg goedkoop omdat de mensen goedkoop zijn, dat is duidelijk. Een brommer of scooter - er wordt weinig onderscheid gemaakt tussen die twee, beide worden ze aangeduid als *motorbike* - kost hier echter ook 2000 dollar, terwijl je dus al een massage van een uur hebt voor 3 dollar.

Het belang van de *motorbike* moet niet worden onderschat. Iedereen die het zich maar een beetje kan veroorloven heeft er één, hoe oud het ding ook is. Een

Cambodjaan heeft eigenlijk maar drie dingen nodig, leer ik: eten, een *motorbike* en een *smartphone*. Niemand, maar dan ook niemand die ik leer kennen in de tijd dat ik daar ben, heeft een auto

Later vertelt Phearon me, als ik er voorzichtig naar vraag, waar de ernstige gesprekken die ochtend over gingen. Hij blijkt elke maand weer opnieuw de ouders te zeggen dat ze hun grote zak rijst mee mogen nemen, als ze beloven te proberen hun kinderen zo min mogelijk te mishandelen. Voor wat, hoort wat tenslotte. Ik staar hem aan, hij haalt zijn schouders op en zegt dat hij er gewoon het beste van probeert te maken.

Phearon intrigeert en interesseert me. In de weken die komen krijg ik ruimschoots de gelegenheid uitvoerig met hem te praten over van alles. Geld is een belangrijk onderwerp, omdat geld belangrijk is in Cambodja, nog veel belangrijker dan bij ons. Ik vraag hem of hij wel eens gevlogen heeft en de manier waarop hij moedeloos het hoofd schudt, spreekt boekdelen. Dat is de sfeer die ik om me heen voel: iedereen doet zijn uiterste best, echt ongelukkig zijn ze niet en ze hebben ook geen honger, maar ze zijn zo moedeloos. Ze weten dat ze arm zijn, dat daar voorlopig geen verandering in komt en aanschouwen ondertussen op hun tweedehands Chinese *smartphones* het leven elders in de wereld. Ze aanschouwen de welvaart, de glamour, de luxe. Het is niet eens dat ze er naar smachten of verlangen, dat durven ze niet eens, ze staren er alleen maar naar.

Op een middag vraag ik hem of hij rijk zou willen zijn, Hij lacht me uit. Natuurlijk! Hoe rijk dan, vraag ik door, hoeveel geld zou je moeten hebben om echt stinkend rijk te zijn, dat je alles kan doen wat je maar wilt? Hij denkt er bijna met tegenzin over na, trekt dan een gezicht en zegt, alsof het iets onzedelijks betreft: *'2000 dollar per month.'* Een hoger bedrag kan hij niet verzinnen.

Nog weer later vertelt hij me over zijn ideaal. Ooit, over een jaar of twee of zo, wil hij terug naar zijn geboortestreek, in een verre provincie van Cambodja, waar het leven nog eenvoudiger is dan in Phnom Penh, om daar een privéschooltje te openen, waar kinderen Engels kunnen leren. Er zijn best wat ouders, weet hij, die bereid zijn daar ongeveer 10 dollar per maand per kind voor te betalen en als hij ongeveer 100 leerlingen heeft, 50 's morgens en 50 's middags, en ze werken met drie of vier leerkrachten, zoals nu, dan heeft hij een gezonde zaak. Ooit, ooit. Het is een droom.

Ook daarover vraag ik door en ik wil weten hoeveel het zou kosten het hele project op te zetten. Hij rekent me voor dat hij een verdieping op het huis kan zetten waar zijn vrouw nu woont - zijn huwelijk is gearrangeerd, hij ziet haar maar zo nu en dan - zodat hij voldoende klaslokalen heeft, dat hij drie leerkrachten drie maanden vooruit moet kunnen betalen, anders komen ze niet helemaal daar naar toe, en dat hij wat onkosten zal hebben aan lesmateriaal, schoolborden enzovoort. Wat zou het opzetten van het hele project kosten, vraag ik nogmaals. Alles bij elkaar? Hoeveel geld zou hij daar voor moeten lenen? Hij

denkt na, denkt nog eens na, kijkt me dan hulpeloos aan spreekt naar eigen oordeel het doodvonnis uit over zijn droom: 6000 dollar.

6000 dollar. Voor een school. Die het leven van vele tientallen kinderen verandert, hoop geeft, een kans geeft.

Vooraf heeft men mij uitvoerig gewaarschuwd: doe geen beloftes, probeer niet iedereen te helpen, hou je in. Ik doe dat op dat moment slechts gedeeltelijk. Ik spreek af met Phaeron dat we vrienden op *Facebook* worden en dat hij mij op de hoogte moet houden van zijn plannen. Misschien kan ik te zijner tijd iets voor hem regelen, zeg ik.

Zeg ik. Ik weet namelijk dan al dat het gek moet lopen wil ik niet die 6000 euro op tafel leggen straks. Natuurlijk. Het kan niet anders. Dit komt op mijn pad, hier moet ik verantwoordelijkheid voor dragen.

Het lesgeven gaat niet slecht nu, of in ieder geval veel beter. Ik hamer en hamer door op de bekende problemen in de uitspraak. De grootste problemen zijn dus de v zoals in *very, volunteer, van, twelve, devoted* en de s-klanken, de k en de d aan het eind van een woord: *rice, sentence, went, trunk, tired, would* etc. De Cambodjaan laat van huis uit de eindmedeklinker weg: *Did you have lun today?* Als het over de *lunch* gaat. *Is that a good senten?* Als ze zich afvragen of het wel een goeie *sentence* is. of zelfs: *Woe you li i in yo drin? Would you like ice in your drink?*

Regelmatig vraag je of ze alsjeblieft Engels willen praten als ze dat al een tijdje aan het doen zijn.

Ik verzin van alles om de kinderen de v te leren zeggen. Het leukste vinden ze de vlieg die ik nadoe met die klank: vvvvvvvvvvvvvvvvvvvvvvvvvvvvvvv. Ik volg het insect met rollende ogen en leg hem dan met een flinke klap van mijn handen op elkaar het zwijgen op. Ze doen me na en zo oefenen ze de V.

En dan zijn er de kwartetsspellen die ik heb gemaakt. Ze zijn mijn absolute redding. Hoewel ik mijn lessen tamelijk grondig voorbereid, ben ik vaak al op de helft van het uur door de te behandelen stof heen. Ik heb geprobeerd daarna wat voor te lezen uit een boekje uit hun bibliotheekje – dat vol staat met de meest idiote literaire werken, blijkbaar geschonken door instanties die bij god niet weten wat daar in dat schooltje gaande is – maar weet inmiddels dat ze me totaal niet kunnen volgen en slechts luisteren uit beleefdheid. Dus ik presenteer ze de kwartetsspellen, met enige trots. Ik heb er ook hard op gewerkt, samen met Julia. Ze kijken nieuwsgierig naar de tekeningetjes op de kaarten en lachen hard om de humor in tekst en beeld. Kijk, dat is nog eens dankbaar publiek.

Kwartet blijkt een uitsluitend Nederlands spel. Ook Elsie kent het niet. Ik leg Phaeron de spelregels uit en hij legt het uit aan de leerlingen. Ze zijn meteen enthousiast. Elk vorm van spel vinden ze heerlijk. Al snel beginnen ze er al vanaf het begin van het lesuur om te zeuren.

‘Teachuuuuu, quaaaaartèèèèèèèè!!’

‘Later, later. First once more the v. Repeat after me: the veterinarian visits a very...’

Vijf minuten later deel ik de kaarten rond en beginnen we te kwartetten. Ik vind het even lastig de vraag die traditioneel bij het spel hoort in goed Engels te vertalen, maar och, weten zij veel, dus ik schrijf het volgende op het bord;

'Do you have of the....the....?'

Er zit van alles bij: de categorie *people* met *man*, *woman*, *boy* en *girl*, de categorie *insects*, met *ant*, *spider*, *mosquito* en *fly* enzovoort. Vier kwartetsspellen met ieder negen kwartetten, oplopend in moeilijkheidsgraad, abstractie en absurditeit. Het laatste spel blijkt na verloop van tijd niet echt bruikbaar: *to hide your private parts*, met *skirt*, *trousers*, *bathing suit* en *your hands* is toch even een brug te ver. Om allerlei redenen. Niet in de laatste plaats vanwege de Cambodjaanse kuisheid. Waarover later meer.

Al snel valt mij bij het laten spelen van het spel iets heel bijzonders op. Bij ons gaat de dialoog zo:

'Mag ik van jou van de Vogels de Mus?'

'Heb ik niet.'

'Nee?'

'Nee.'

Hier gaat het anders:

'Mag ik van jou van de Vogels de Mus?'

'Heb ik niet.'

'Nee?'

'Ja.'

Ze hebben natuurlijk gelijk, de *kids* hier. Geweldig. Want je zegt: ja, die heb ik niet. Als je nee zegt, heb je 'm wel. Geniaal.

Langzamerhand leer ik een aantal van mijn leerlingen beter kennen en ik merk dat onderwijzers nou eenmaal hun voorkeuren hebben. Pannit, met haar grote ogen en betoverende glimlach, kan geen kwaad bij me doen. Wat is dat toch bijzonder dat vrouwen al op elfjarige leeftijd in staat zijn een man volledig om hun vinger te winden. Ze glimlacht naar me, met mond en ogen, slaat verongelijkt de blik neer en weer op, geeft me een duwtje, pruilt met haar lip en krijgt vervolgens haar zin. Met alles. Wat zijn we toch domme wezens, wij mannen.

Panja, toevallig lijken de namen op elkaar, is de beste leerling van de twee klassen die ik heb. Hij vraagt me voor en na de les allerlei dingen. Wat is het verschil in de uitspraak van 'ear' met die van 'early'? Ik zeg het hem en hij schrijft het op. Op zijn manier. Als hij even later wegloopt, aandachtig zijn aantekeningen in zijn schrift bestuderend, kijk ik hem na. Een fanatieke intelligente kansarme jongen. Met 30 dollar per maand kan ik hem door laten studeren. Ik zou dat moeten doen. Maar waar houdt dat op?

Of hoeft het niet op te houden?

Later die dag bekijk ik van een afstandje – bezweet en amechtig onder een ventilator - een groepje meisjes dat aan het kwartetten is. Ik loop ze één voor één langs en verbaas me over de glasheldere typering die op ze van toepassing lijken te zijn: de stoere sportieve meid, de uitgekookte *bitch*, de oermoeder, de sekspoes, de aanstelster, de klaagster, de lieverd, noem maar op. Zo uniek zijn we allemaal niet en de mensen zijn in de hele

wereld in basis hetzelfde. Hoe rijk of arm ze ook zijn, wat de kleur van hun huid ook is.

Een paar dagen later bekijk ik op dezelfde manier een kwartettende groep jongens. Ook zij blijken onder te verdelen in types, maar dat valt om de een of andere reden minder op. Zijn mannen meer hetzelfde dan vrouwen? Het absolute hoogtepunt van dat mannelijke gebeuren is de volgende niet zo eenvoudig uit te leggen scène: terwijl het meisjesgroepje braaf zat te kwartetten, daarbij hun Engels bijspijkerend, hebben de mannen iets anders met de kaarten bedacht. Ze smijten ze met een flinke armzwaai op de tafel waarbij ze hard roepen wat het is: *Nature! Flower!* Wie de vierde kaart van het kwartet ter tafel gooit, mag ze alle vier hebben. Bulderend van de lach slaan ze elkaar vervolgens op de schouders.

Mannen blijven mannen. Waar ter wereld ook.

6.

Voor de zaterdag van mijn eerste vrije weekend huur ik Pum in voor de hele dag. Dat kost me 20 dollar. Er zijn tenslotte toeristische verplichtingen, ook als je daar komt om te werken.

Natuurlijk gaan we naar de *Killing Fields*, de plek waar Pol Pot en zijn mannen er duizenden over de kling hebben gejaagd. Wat mij in de boekjes al aangekondigd was, blijkt realiteit: een regenbui heeft wat van de kleiachtige aarde weggespoeld en heeft in het pad waar ik overheen loop de bovenkant van de botjes van een hand blootgelegd. Ik staar er naar, schop er even tegen, heb zelfs de neiging er iets van mee te nemen, voel er daarom even aan, stel dan vast dat er geen beweging in te krijgen is en realiseer me vervolgens dat die botjes aan een heel skelet vast moeten zitten. Ik loop daar, realiseer ik me dan, over grond die tot vele meters diep doorregen is met botten en beenderen.

Ook mag ik de boom bekijken waartegen de aan hun enkels vastgepakte baby's met één rake zwaai werden doodgeslagen. Onwerkelijk is het.

Wat kan je anders dan daar maar even op een bankje gaan zitten en met half geopende mond om je heen kijken? Dit soort verschrikkingen zijn gewoon niet voor te stellen, niet na te voelen. Je kunt niet verder komen dan het besef dat je je in zoiets gewoonweg niet kunt inleven.

Ik loop terug. In de verte wacht Pum, in de schaduw onder een boom. Hij staat op als hij me ziet komen en start zijn motorbike.

Vervolgens staat de oude gevangenis op het programma, Tuol Sleng, die weer midden in de stad ligt. Het hoort erbij, je gaat er heen, je kijkt en leest, zwijgt, zucht en wordt vervolgens geacht iets te drinken of te eten te kopen bij de stalletjes die daar staan en leven van de toeristen. Pol Pot geeft zo sommige Cambodjanen van nu een inkomen.

Ook Pum is maar matig geïnteresseerd in het drama dat zich over zijn land voltrokken heeft, lijkt het. Mijn vragen krijgen vage en nonchalante antwoorden. Het zijn voor hem, krijg ik de indruk, niet veel meer dan toeristische attracties. Of is er meer aan de hand en laat hij dat niet zien? Misschien is iedereen daar zo doodziek van dat verschrikkelijke verleden en is er nog zoveel te wensen voor de toekomst, dat in ieder geval de jeugd besloten heeft er geen energie aan te verspillen? Zoiets zal het wel zijn.

'I need to buy some clothes.'

'No problem, I know where to go.'

In de *Russian market*, een heerlijke overdekte wirwar van kruipdoorsluipdoorkramen, waar ongeveer alles te koop is, van schroefjes en moertjes tot onderbroeken tot sappige spinnen, koop ik een flink aantal witte kledingstukken. Het onderhandelen is leuk en gaat met flink wat humor gepaard. Ik doe uiteraard alsof het bizar duur is allemaal en de verkoopster gooit natuurlijk haar bloedjes van kinderen in de strijd, die definitief gaan omkomen van de honger als ze zou

ingaan op de prijs die ik bied voor haar waar van hoge kwaliteit. Uiteindelijk maken we het lachend af en weet ik dat zij gewonnen heeft. En zo hoort het ook.

Na de markt bezoeken we de grote tempel, Wat Phnom. De tempel op de berg. Phnom Penh betekent de berg van Penh. Pum zet me weer af en wacht op me. Met groot geduld. Zijn dag is sowieso goed, met die 20 dollar in het vooruitzicht.

Binnen in de tempel neem ik mijn tijd, zoals een aantal anderen dat daar ook doen. Mensen lezen even een stukje krant, bidden een beetje, leggen wat offerwaar neer of stoppen opgevouwen bankbiljetten in de beelden die er staan. De atmosfeer in de ruimte ervaar ik als erg aangenaam. Ik weet niet zo goed wat het is, hoe voelt zo anders dan de koude harde katholieke kerk van vroeger. De schoenen hebben alle tempelbezoekers natuurlijk buiten gelaten – kinderen passen er op, hopen dat je ze daar dan iets voor zal betalen – en dat alleen al geeft iets intiemers, merk ik. Waarom dat is, weet ik ook niet. Blote voeten geeft een intieme sfeer? Hoe dan ook, ik zit daar wel een half uur niks te doen. Hetgeen mij over het algemeen erg moeilijk valt. Nu niet. Ik zit, kijk en denk na. Daar ben ik dan, een man van bijna zestig, die er uit ziet als één van mijn ooms van vroeger, die de drukte van het gezin achter de rug heeft en nog met een half been in een carrière hangt. Ik ben iemand van wie de kaarten inmiddels wel geschud zijn en die nu even alleen op pad is in de wereld. Om iets goed te doen, maar natuurlijk ook om te bedenken hoe de rest van het leven ingevuld zal gaan worden. Heb ik daarom deze reis

ondernomen? Om te bedenken wat ik ga doen de komende jaren?

Als ik weer naar buiten ga en mijn schoenen teruggekocht heb, valt mijn oog op een vrouw die voor de tempel in het gras zit met naast haar kleine kooitjes vol vogeltjes. Ik kijk even toe en begrijp al snel wat de bedoeling is: als je geld betaalt, laat ze er eentje vrij. Je kunt het haar niet kwalijk nemen, want je moet hier echt vechten voor je bestaan, maar ik loop er wel vervolgens de rest van de dag over te tobben. Later hoor ik ook nog dat die vogels nooit in het wild geleefd hebben en of terug komen vliegen naar het kooitje of dood gaan. Erg.

Als ik weer beneden ben, vindt Pum dat ik naar het koninklijk paleis moet gaan en met enige tegenzin geef ik daar gehoor aan. De koning interesseert me maar matig, of nee, ik vind dat hij mij maar matig moet interesseren. Ik heb een bloedhekel aan die karakterloze machthebbers die hun armlastige volk laten bloeden voor hun overdadige en overbodige welvaart. Om over religieuze leiders, zoals de paus, nog maar te zwijgen. De goudschatten in het Vaticaan maakten me toen ik daar was letterlijk misselijk. Ze zijn immers veelal opgebracht door straatarme Zuid-Amerikaanse boeren? En dat in naam van een onbaatzuchtige God? Hypocrisie ten top.

Mijn dwarsigheid aangaande het bezoeken van het paleis heeft ook te maken met de toeristische sfeer waar ik nu steeds meer in terecht kom, die maakt me opstandig. Er wordt me van alles opgedrongen en er wordt aan me getrokken. Ik heb die dag al honderd

keer, als ik even ergens alleen liep, hetzelfde zinnetje moeten zeggen: *akun, knjom mian tuktuk*. Dank, ik heb al een tuktuk. Ik vind dat wegduwen en nee zeggen de hele tijd niet fijn en daarom weiger ik ook aanvankelijk bij de ingang van het paleis de gids, die tien dollar kost, voor Cambodja een absurd hoog bedrag. Even later loop ik toch terug om er alsnog eentje in te huren. Ik heb alleen maar mezelf met die opstandigheid.

En de man vertelt vervolgens absoluut leuke dingen, ik kan niet anders zeggen. Hij toont me de prachtige boom van Buddha en vertelt me erover. Als je daar onder bevalt van je kind, doet het geen pijn. Ik dank hem heel hartelijke voor de tip en beloof hem bij mijn eerstvolgende de betreffende boom zeker op te zoeken.

Ook leuk: het Cambodjaanse koningshuis heeft voor elke dag een kleur. Vrijdag is bijvoorbeeld blauw. Dus dan draagt Norodom een blauwe broek. En de rest van de hofhouding dus ook. Ik bedenk me dat we dat in Nederland ook moeten gaan doen. Kan je gewoon op straat aan de mensen zien wat voor dag het is. En ook wie er de hele nacht heeft doorgezopen, want die loopt dan nog in het kleurtje van gisteren.

Ik leer daar ook de vier houdingen van Buddha en prent ze me in: *peace, protection, meditation en enlightenment*.

Na het paleis is het Nationale Museum aan de beurt. Ik vind er eerlijk gezegd weinig aan. Veel dezelfde oude en halfvergane beelden. Wel tref ik in een zijruimte een hele wand met briefjes die kinderen daar hebben opgeprikt. Ik bekijk ze en vind al snel de

leukste: *Give peas a chance!* staat er op. Ik maak er een fotootje van en zet dat op *Facebook*, met als onderschrift: 'Die verdomde wortelen ook altijd!' De reacties erop geven me de indruk dat niemand de grap begrijpt.

Hoewel de dag nog lang niet ten einde is, heb ik na het museum genoeg gezien. Van Pum moet ik nog wel even langs bij de *Central Market* en dat doe ik, maar eigenwijs vind ik de *Russian Market* van die ochtend leuker. Pum vindt het allemaal best. Hij wil echter ook nog even langs de rivier – ik vermoed dat hij vindt dat de dag anders te kort is voor de 20 dollar die ik hem betaal – waar hij omstandig uitlegt dat die twee kanten op kan stromen. Als het water in de Mekong verderop hoog staat stroomt het water noordwaarts, naar het grote Tonlé Sap meer, staat de Mekong laag, dan stroomt het water weer terug. Een rivier met twee stroomrichtingen. Uniek in de wereld, beweert hij.

En dan mogen we terug. Voor het *guest house* overleggen we voor de volgende dag. Zijn er nog meer dingen die ik moet zien? Hij haalt zijn schouders op.

'Up to you.'

Hij is alles behalve opdringerig. Fijn is dat.

Die avond leer ik een paar nieuwe vrijwilligers kennen, twee Australische meisjes – het zijn bijna allemaal jonge vrouwen die dit soort dingen doen – en wordt me aangeraden de volgende dag naar een massagehuis te gaan waar blinden werken. Dat schijnt iets bijzonders te zijn. Bij de eigenaar het *guest house* informeer ik dan ook nog naar de zwembaden in de buurt. Ik krijg een beetje genoeg van dat zitten de hele

dag en de enige sport die me een beetje aantrekt in deze hitte is zwemmen. De man verwijst me naar de *Olympic Pool* vlak bij, die elke ochtend om half vijf open gaat. Half vijf? Maar dan toch niet morgenochtend, neem ik aan? Morgen is het immers zondag? Ook morgenochtend. Half vijf.

En zei u een Olympisch zwembad?

Op de kamer zoek ik op internet – uitstekende wifi in mijn nieuwe kamer met airco – naar meer informatie. Zijn er ooit Olympische spelen geweest in Cambodja? Nee. Dat niet. Toch is er een *Olympic Pool*.

De avond breng ik alleen door, ga een half uurtje zitten zingen, eet even wat beneden, drink een biertje. ga weer naar boven, *facetime* even met mijn vrouw Veronique – het is nu middag in Nederland – en ga vervolgens vroeg slapen. Zoals elke avond eigenlijk. Ik ben nooit een nachtmens geweest.

Facetime en *Facebook* blijken in de weken dat ik daar ben van groot belang voor me. Ontheemd en in den vreemde zijn het goeie vrienden. Wat ik meemaak of me bezighoudt kan ik delen en ik blijf op de hoogte van het leven thuis en in het vaderland. Ik realiseer me daardoor dat ik veel meer een sociaal wezen ben dan ik altijd gedacht heb. Dat heeft wel wat. Ik kan het niet alleen, weet ik nu.

7.

De volgende ochtend sta ik om kwart voor vijf op, pak mijn zwemspullen – het tasje stond uiteraard al klaar – en loop naar buiten. Het is nog donker, maar er is voldoende licht van van alles in de stad. De weg naar het Olympische zwembad is mij uitvoerig uitgelegd en ik ga welgemoed op pad. Voor mij heeft de morgenstond echt altijd goud in de mond. Na drie minuten klopt er niets meer van de routebeschrijving die ik gekregen heb, ik loop echter gewoon verder, besluit te ontspannen – zwemmen kan ook morgenochtend - en me over te geven aan wat er op mijn pad komt. En dat is nogal wat. Phnom Penh is namelijk alles behalve stil en verlaten op dat uur van de nacht. Of nee, ik moet zeggen: dat uur van de ochtend. De kleine restaurantjes zitten al vol met mensen, op de straten zwermen waaiers van brommers en een flink aantal tuktuks is reeds vol in bedrijf. Een flink ander aantal echter ook weer niet, zie ik even later in de rustige tussenstraatjes, daar staan ze rijen dik in duisternis geparkeerd, met vaak de *driver* in een diagonaal opgehangen hangmat er in. Van Pum hoor ik later die dag dat bijna al deze mannen en jongens buiten de stad wonen, daar zelfs vaak een gezin hebben en over het algemeen elke twee weken een weekend naar huis gaan, om geld te brengen en even echtgenoot en vader te zijn.

Als ik de zoveelste onbestemde hoek om ga, hoor ik opeens het lawaai van trommels. Ik loop onwillekeurig die kant op. Verderop blijkt de weg

geblokkeerd door een grote partytent. Niemand kan er door. Er is daar een feest gaande, zo te zien een bruiloft, en de stemming is behoorlijk op zijn hoogtepunt. Tot mijn verbazing is er niemand die zich aan het toch wel erg late of vroege lawaai lijkt te storen. Mensen op straat kijken er niet eens naar en er gaan ook geen ramen open, geen verwilderde slaapdronken schreeuwers, geen woedende burens, niets van dat al. Het hoort er blijkbaar bij allemaal. Het is heel gewoon.

Op een bepaald moment ga ik toch maar eens hier en daar de weg vragen, ook dat blijkt echter niet veel duidelijk op te leveren. De een beweert dat er helemaal geen *Olympic Pool* bestaat, de volgende zegt dat die al jaren dicht is en een derde vertrouwt me toe dat het heel simpel te vinden is omdat de *pool* naast de *tennis courts* ligt. Alsof ik daar iets aan heb. Na een opvallend kalme discussie van een aantal van de behulpzame omstanders wordt het me duidelijk dat ik naar het grote voetbalstadion moet gaan, omdat daar ook het grote zwembad is. Ik vraag vervolgens waar dat stadion is en dat weet iedereen. O, wil ik daarheen? Geen probleem. Hier rechtdoor en dan daar links. Tien minuten later ben ik waar ik wezen wil.

Een groot stadion is het, midden in de stad. Links en rechts er van wordt gebouwd of gesloopt of allebei tegelijk. Dat is niet te bepalen. Er staan kranen en er ligt overal puin. Houten schuttingen schermen stukken werkterrein af, je kunt er echter gewoon omheen wandelen. In Cambodja zijn er wel degelijk regels en

verordeningen, weinigen houden zich er aan. Er is geen beginnen aan.

Ik ga naar binnen door een openstaand hek en loop naar boven, naar de bovenste tribune van het *National Olympic Stadium* – daar zou de ingang zijn van het zwembad - en kom terecht in een wereld op zich. Wederom kijk ik met open mond mijn ogen uit. De bovenste ring van de tribunes van het stadion wordt gevormd door een brede ronde straat, die zich driekwart om de daar onder gelegen zitplaatsen buigt. Op die straat staat nu op elke vijftig meter een sportinstructeur met een geluidsinstallatie. De een heeft enorme boxen, de ander iets minder enorm, maar allemaal staan ze op vol vermogen en braken ze overstuurde Cambodjaanse popmuziek uit. Elke instructeur heeft ook een flink aantal of een iets minder flink aantal leerlingen die zijn buig-, strek- en draaibewegingen proberen te volgen. Ochtendgymnastiek, zou je kunnen zeggen. De sportschool op straat. De ene leerling draagt een t-shirt en een trainingsbroek, de ander een driedelig pak, de een is op sportschoenen, de ander op hoge hakken, maar allemaal doen ze hun oefeningen. Niet fanatiek, niet wild, niet met enorme inzet, dat niet. Ze doen ze, dat moet voldoende zijn. Elk groepje heeft ook een aantal meelifters. Dat zijn sporters die op afstand van de instructeur staan, buiten de groep, en toch de oefeningen mee doen. Ik vermoed dat zij de leerlingen zijn die niet betalen.

Die zondagochtend, om half zes, tel ik acht verschillende groepen. Acht geluidsinstallaties die

schreeuwen om het hardst. De kakofonie van geluid vormt samen met het surrealistische plaatje een natuurverschijnsel, een evenement, een wonder bijna.

Na twintig minuten staren loop ik verder en zoek en vind ik de ingang tot het grote zwembad. Ik ga door een groot gat in een muur en zie het dan opeens onder me. Inderdaad: een vijftigmeterbad. Compleet met startblokken en lijnen onder water. Druk is het er niet. Ik tel een stuk of acht zwemmers. Over het algemeen, zie ik als ik verder naar beneden loop, zijn het oudere vrouwen die zo ongeveer gekleed aan het badderen zijn. Ja, het is badderen, niet zwemmen. Weer zie ik namelijk niemand vreselijk zijn best doen. In zwembaden in Nederland zie je fanatiekelingen die hun persoonlijk record proberen te verbreken, het doorzakken van de vorige avond willen compenseren of zich met geweld proberen toe te zwemmen naar een goddelijk lichaam. Hier niet. Kalm aan. Je trekt wat baantjes. En dan is het wel weer genoeg.

Waar ik moet betalen, waar ik me moet verkleden, wie er hier de leiding heeft, of er kleedhokjes zijn, ik moet het allemaal zelf uitvinden. De kleedhokjes vind ik gelukkig vrij snel. Ze zijn rommelig, kapot, afgebladderd en verlaten. Afsluiten kan je ze ook niet. Geeft niet. Er is toch niemand. Tien minuten later laat ik me in het water zakken. Tot mijn verbazing is het in het eerste stuk erg ondiep, zoals bij een recreatiezwembad. Hier kan je dan toch geen echte wedstrijden in houden? Ik besluit een half uur te zwemmen, in Cambodjaans tempo, en besluit halverwege dat halve uur dat ik dat elke dag ga doen.

Op dit uur. Dan heb ik al gesport als ik naar het schooltje ga en hoef ik verder die dag niks meer te doen, wat dat betreft. Echt blij met dit besluit ben ik echter niet, vreemd genoeg. Ik ken mezelf en weet dat ik dat dan ook echt ga doen vier weken lang en zie daar dan ook weer een beetje tegenop. Sommigen mensen hebben moeite met discipline, ik heb moeite met overgeven aan luiheid en afwijken van wat ik mezelf heb opgelegd,

Als ik na het half uur gedoucht heb en me weer heb aangekleed, schuifelt er een slaperige dame naar me toe die twee dollar van me wil. Ze heeft een soort kassa bij zich en scheurt een kaartje voor me af. Later hoor ik dat de toegang tot het zwembad vijftig dollarcent kost, behalve als je blank en westers bent, dan is het twee dollar. Terugwandeland naar het *guest house* vraag ik me af wat Sylvana Simons daar van zou vinden. Zou ze het terecht vinden dat de boze witte man meer moet betalen dan de licht gekleurde autochtoon? Of toch niet? Hoe dan ook: het is normaal. Waar ik ook kom, blanken betalen meer of worden geacht meer te betalen.

Na het ontbijt, zoals elke ochtend een *fruit plate with yoghurt*, loop ik naar buiten op zoek naar Pum.

‘*Goodmorning*’

‘*Goodmorning.*’

‘*Pum. People told me about a place you can get a massage by blind people. Do you know where that is?*’

‘*There are many. I will bring you to one.*’

Pgb’s heb je hier niet in Phnom Penh, maar als je blind bent kun je natuurlijk wel masseur worden. En of

het nou wraak is omdat ik wel kan kijken of omdat ik nogal veel werk ben met dat grote lijf, en hij daar de pest over in had, dat weet ik niet, maar godskolere, wat neemt de blinde masseur me te grazen. Een soort acupunctuur met duimen van ijzer. Ik zit daarna volkomen stoned in de tuktuk terug en Pum lacht me uit. Ja, ik wou het zelf.

Bij het afrekenen laat hij weer eens zijn klasse zien.

'Ponmaan loi, Pum?'

'You pay what you want.'

Ik geef hem zes dollar, voor twintig minuten heen, vijf kwartier wachten, twintig minuten terug.

'Enough?' vraag ik.

Hij grijnst en zegt: *'Five is enough, six is better!'*

Leuke kerel, die Pum.

Voordat ik weer het *guest house* binnen ga, spreekt een van de andere *tuktukdrivers* me aan. Het is een al wat oudere man, die de hele dag zijn helm zonder klep ophoudt. Ik heb al eerder even met hem gesproken en weet dat hij geïnteresseerd is in politiek en het wereldnieuws op de voet volgt. Hij weet van het referendum aangaande een mogelijk *Brexit* en geeft daar uitvoerig zijn mening over en commentaar op. Het is verbazingwekkend hoeveel men daar weet over wat er in Europa en Amerika gaande is, om over het voetbal nog maar te zwijgen. Ze kennen ze allemaal. Als ik informeer naar de politiek in zijn eigen land geeft hij onverbloemd zijn mening. De politici in Cambodja zijn onbekwaam, vindt hij, en hij legt uit waarom: ze worden soms kwaad. En dat is niet goed. Een politicus

moet kalm blijven, zegt hij. Als de emoties een rol gaan spelen, worden er slechte beslissingen genomen. Ik ben onder de indruk.

De rest van de zondag breng ik rommelig door. een beetje zingen, een beetje lezen, een beetje *Facetimen*. Het mag van mezelf. Ik heb immers een half uur gezwommen en ben daarna heftig gemasseerd. Het lichaam is verzorgd, ik kan ontspannen.

In de avond ontmoet ik veel meer vrijwilligers van andere scholen en weeshuizen bij een etentje dat voor ons georganiseerd is in een soort barbecuerestaurant. Terwijl we daar zitten, gaat het regenen. Of nee, je kunt het eigenlijk geen regenen noemen. Het is alsof god een astronomisch grote emmer water in één keer over de stad leeg gooit. Wederom kijkt niemand er van op, halen de *tuktukdrivers* zwijgend hun poncho's tevoorschijn en schuiven de openluchtrestaurantjes hun dekzeilen dicht. Er wordt zelfs helemaal niets over gezegd over deze apocalyptische watersnood en wederom sta ik dat alles in stilte en met open mond te aanschouwen.

8.

De taal van Cambodja is het Khmer. *Kmai*, zeggen ze zelf. Khmer schrijven, daar ben ik niet aan begonnen, ze maken gebruik van uiterst kriebelige teken-tjes waar de moed je onmiddellijk van in de schoenen zakt, Khmer spreken probeer ik wel. Omdat er bijna geen woorden zijn die lijken op iets dat ik zou kunnen kennen uit andere talen – met hier een daar een zeldzame uitzondering: ‘kaas’ bijvoorbeeld is *fromaas*, met dank aan een langdurige overheersing – moet ik allerlei associatieve ezelsbruggetjes bedenken om iets te kunnen onthouden. Het woord voor ‘praten’ is ‘*niejee*’ en dat is voor mij verbonden aan vriend Ivo Niehe, de bekende tv-presentator, die bepaald niet slecht van de tongriem is gesneden. *To put it mildly*. Er is echter bij het leren van deze exotische taal ook een groot aantal meepakkers: Khmer kent geen lidwoorden, geen meervoudsvormen en geen vervoegingen of verbuigingen. Is dat niet heerlijk? Het is ‘Ik lopen. Jij lopen. Wij lopen’. En ‘Ik lopen gisteren. Jij lopen gisteren. Wij lopen gisteren.’ Ideaal. Bijvoorbeeld het werkwoord ‘vergeten’: *plit*.

Ik vergeet: *knjom plit*.

Ik vergat: *knjom baan plit*.

Ik zal vergeten: *knjom nung plit*.

Verleden tijd is *baan* erbij zeggen, toekomst *nung*. Meer is het niet.

Het werkwoord 'zijn' is ook heel wat minder prominent aanwezig dan bij ons. Je zegt gewoon: 'Ik bang.' Of: 'Ik blij.' Heel fijn. Rechttuit.

Denk echter niet dat Khmer een soort apentaaltje is, dat is het zeker niet, voor zover ik dat tenminste kan overzien. Ik ontdek namelijk in de weken dat ik daar ben steeds meer mooie subtiele talige nuances. Bijvoorbeeld in de manier waarop men elkaar aanspreekt. Je zou het kunnen vergelijken met 'u' en 'je' zoals wij dat gebruiken, toch is het een beetje anders. In Cambodja spreek je een ouder iemand aan met '*bong*' en een jonger iemand met '*oon*'. Consequent. Bij een tweeling zegt dus hij of zij die tien minuten ouder is '*oon*' tegen de ander en de jongste zegt '*bong*' tegen de oudste. Hun leven lang. Het is ook meer afspraak dan standsverschil, heb ik de indruk. Bij ons scheidt 'u' nog een soort afstand, daar is het niet meer dan helderheid, afspraak, traditie. Het zou uiterst ongepast zijn als ik Phearon of 'Ria' zou vragen mij met '*oon*' aan te spreken. Ze zouden zich daar erg ongemakkelijk onder voelen. Het klopt gewoon niet.

Het lesgeven, ik heb dan de hele dag met taal te maken, gaat steeds beter, maar ik merk nadrukkelijk dat het echt een vak is, dat ik niet of nauwelijks beheers. Aan mijn inzet ligt het niet. Ik bedenk van alles om het mijn leerlingen naar de zin te maken en dat werkt: als ze in de ochtend door Phearon uitgekozen worden om naar mijn klasje te gaan, juichen ze, hoor ik op afstand. Wat mij gelukkig maakt. En stimuleert leuke dingen te bedenken. Eén keer neem ik zelfs mijn minuscule geluidsinstallatietje mee en zing ik

het nummer *Smile* van Charlie Chaplin voor mijn toch licht verbijsterde kinderschare. Ik ben de avond ervoor op mijn hotelkamer alle classics die ik bij me had langs gelopen en vond dat de tekst van deze het geschiktst: helder, *basic* en, niet in de laatste plaats, van toepassing op de sfeer in Cambodja: *Smile, though your heart is aching, smile, even though it's breaking*. Mijn diepe gezang wordt enigszins op prijs gesteld door de meisjes, vooral Pannit kijkt mij verliefd aan, maar echt een succes is het niet. Ze glimlachen mij welwillend toe en vragen vervolgens of we nou alsjeblieft weer kunnen gaan kwartetten. Zo snel geef ik het echter niet op. Op de iPod selecteer ik *shuffle* in de speellijst *Party Disco*, die daar op staat voor wilde avondjes thuis, en dat werkt een stuk beter. Michael Jackson redt de situatie volledig. Enthousiast klappen ze mee. Kinderen willen geen romantiek, kinderen willen ritme. Zei mijn oma altijd.

Om er toch nog een educatief tintje aan te geven, dirigeer ik het meeklappen naar een klein manueel choreografietje, dat ik geleerd heb van mijn vrouw die vroeger danseres was: de eerste tel van de maat klap je naar links, de tweede naar rechts, de derde en de vierde weer naar links, de eerste van de nieuwe maat naar rechts, de tweede naar links en de derde en de vierde naar rechts en dan dat weer overnieuw. Ze vinden het prachtig. Leerlingen van andere klassen komen nieuwsgierig kijken wat er aan de hand is. Disco jaren tachtig, dat is wat er aan de hand is!

Iedereen kan sowieso de hele dag horen wat er elders in het schooltje gebeurt. Het merendeel van de

muren loopt niet tot het plafond, het meeste is open, dus je hoort van alles om je heen tijdens de les. Gegil, gelach en het opdreunen van rijtjes. Ook daar lijkt niemand last van te hebben. Zelfs als er een regenbui, vergelijkbaar met die van toen we in het barbecuerestaurant zaten, op het ijzeren golfplatenplafond neer dendert en weliswaar niet het zien maar dan toch wel degelijk het horen je volledig vergaat, kijkt niemand op of om en gaat iedereen rustig door met wat hij of zij aan het doen is. De onverstoorbaarheid is onvoorstelbaar.

In de pauze tussen de ochtend- en de middaglessen werk ik de eerste weken regelmatig met de onderwijzers, om ook hun uitspraak te verbeteren. Ik kom er alleen niet achter of ze dat juist fijn vinden of niet. Ze zeggen natuurlijk van wel, maar ik meen iets anders op hun gezichten te lezen. Die pauze hebben ze misschien hard nodig, bedenk ik me, omdat ze toch behoorlijk zwaar werk doen. Tenslotte beginnen ze een uur eerder dan ik en gaan ze als ik weer weg ga nog een extra uur door. En wie weet wat voor taken of baantjes ze hier nog naast hebben. Na verloop van tijd stop ik daarom ook maar met die bijlessen, ik blijf ze echter wel voortdurend verbeteren, dat wel.

‘Vvvvvery, not wwwweary, please.’

De grote middagpauze levert ook de uren dat de wat diepere gesprekken gevoerd kunnen worden, omdat die dan als natuurlijk ontstaan. Je zit met elkaar te lunchen - elkaar ‘smakelijk eten’ wensen bestaat trouwens niet in Cambodja, waarschijnlijk omdat ze niet eten omdat het lekker is, maar gewoon om te eten -

en dan heb je het ergens over. Dat gaat vanzelf. En na een aantal weken laat je misschien wat meer zien en durf je wat meer te vragen. Voorzichtig komen we zo nu en dan te spreken over liefde, relaties en seks. Phearon kijkt wat spijtig bij zijn verhalen over de vrouw die hij moest trouwen van zijn ouders. Niet dat hij het niet goed met haar kan vinden, dat eigenlijk best wel, maar ja, het was niet zijn keuze. En hij ziet haar ook maar soms.

‘Ria’ vertelt op haar beurt over haar voorgenomen huwelijk in december. Zij trouwt uit liefde, verzekert ze mij, en voor het eerst zie ik iets fels in haar doorgaans zo verlegen ogen.

We praten over de kinderen. Ik roem de overweldigende charme en schoonheid van mijn lievelingetje Pannit en men kijkt mij wat bevreemd aan. Ze begrijpen niet dat ik haar mooi vind en noemen hun eigen voorkeuren, die weer bij mij tot verbazing leiden. Hoe blanker de huid, hoe mooier je bent, blijkt dan. Dat is hun criterium. Dat vervult me met schaamte. Dat verdienen we echt niet. Het is ook namelijk gewoon niet waar. Het Britse wit van Elsie is heel wat minder mooi dan de koffiemetmelkkleur van ‘Ria’, dat kan je objectief vaststellen. En dat grote witte iets te zware westerse lijf van mij kan ik toch echt niet zien als een hoogtepunt van aantrekkelijkheid. Nee, zo fraai zijn wij westerlingen gewoon helemaal niet. Toch? Ze zwijgen. Ik zie in hun ogen dat ze niets liever dan wit zouden willen zijn. Daarom, zo wordt mij later uitgelegd, doet ‘Ria’ haar vestje met lange mouwen aan als ze naar buiten gaat. Het laatste wat ze wil is bruin worden. Het

is godgekleagd. 'Ria' is meer dan schitterend. Heel slank, lyrisch gracieus, licht gekleurd en onwaarschijnlijk vrouwelijk.

Slank is trouwens ongeveer iedereen daar. Mannen en vrouwen. Dikte, laat staan obesitas, bestaat praktisch niet in Cambodja. In de ruim vier weken in Phnom Penh heb ik ongeveer drie dikke mensen gezien. Kom er eens om.

Ik vraag zo nu en dan tijdens de loze uurtjes voorzichtig verder over van alles. Seks vóór het huwelijk blijkt volledig taboe. Ik geloof dat aanvankelijk niet, denk dat ze een en ander verzwijgen, maar zal in de loop van de weken toch de indruk krijgen dat er de waarheid gesproken is. Ook de hippe wereldse Hong, die als taak heeft de vrijwilligers te vermaken en het uitgaansleven aldaar kent als geen ander, bezweert mij dat ook hij zich aan de Cambodjaanse zedelijkheid houdt. Het zal wel zo zijn. Waarom zou hij er over liegen? Er worden ook bijna geen grapjes over relaties en seks gemaakt. Ik probeer wel eens wat, maar scoor dan niet hoger dan een vaag en wat gegeneerd glimlachje. Men praat liever over iets anders. Geld, eten, welvaart, de smart Phone, Amerika.

Na een lunch komen we te spreken over de voorzieningen in het land waar ik vandaan kom en na de verbazing over onze verzorgingsstaat, met zijn uitkeringen en toeslagen, leg ik ze uit hoe een afwasmachine er uit ziet en werkt.

Nu is het hun beurt om met open mond te luisteren.

9.

Mijn volgende vrije weekend ga ik naar Siem Reap, de enorme en onovertroffen toeristische attractie van Cambodja, die een flink stuk ten noorden van Phnom Penh ligt. Zoals gebruikelijk voor een vrijwilliger ga ik er met de bus naar toe. Ik gun mijzelf echter wel een luxebus, met wifi, ook al is die dan de astronomische som van drie dollar duurder. Dan kan ik namelijk onderweg lekker online bridgen, om de tijd te doden. Ik verheug me op de verbazing in de chat met aanstaande online bridgepartners en zet het zinnetje vast klaar: *Zit in bus in Cambodja, verbinding kan wegvallen.*

Omdat ik vanuit de organisatie recht heb op een lunch laat ik die, net zoals op de werkdagen, 's morgens voor me inpakken en ik neem het pakketje mee de bus in. Ik krijg behoorlijk spijt van deze Hollandse zuinigheid. Halverwege de rit van zes uur wordt er gestopt bij een leuk en gezellig restaurant langs de kant van de weg en terwijl iedereen zich daar vrolijk te goed doet aan vers bereide geurige schotels en koele dranken zit ik buiten op een muurtje in de hete zon uit een plastic bakje wat verkleefde rijst met een schilfertje kip naar binnen te proppen. Het gewoon weggooien, dat kan ik dan niet. Het zal wel zijn omdat mijn ouders de oorlog hebben meegemaakt.

De lange rechte snelweg naar Seam Riep zou je vierbaans kunnen noemen, zonder binnenberm. De bussen en vrachtwagens rijden steevast op de linkerbaan, waarschijnlijk omdat op de rechter brommers rijden, koeien lopen en kinderen fietsen. Wil

een auto dus een bus of een vrachtwagen inhalen, dan komt die op die rechterbaan terecht. Levensgevaarlijk allemaal, maar het gaat de hele reis goed. Langs de kant van die weg staan overal huizen op palen. Men slaapt boven en leeft onder het huis, waar schaduw is, tafels staan en hangmatten hangen. Kinderen, oude mensen, dieren en ambachtslieden, het krioelt daar allemaal door elkaar en hoewel er duidelijk weinig luxe en welvaart is, ziet het er toch gezelliger uit dan bij ons in Nederland, waar iedereen binnen zit en de bejaarden en de kleuters worden opgeborgen in dichte blokkendozen. Wie is dan nou eigenlijk arm?

Twee kleine slemmen, één grote, zestien manches en een flink aantal deelscores later – dit voor de bridgers onder ons - bereiken we het busstation van Siem Reap, alwaar een tuktuk klaar staat van het kleine hotel dat ik online geboekt heb. Alles prima geregeld dus.

Bij het inchecken – op de balie staat een bordje met *No Sex Tourists* - wordt mij enigszins grimmig gewezen waar ik de huissleutel kan vinden als ik na twaalfen terug kom. Ik zeg dat dat niet nodig is, dat ik het zeker niet laat zal maken en wordt vervolgens onderzoekend en wat argwanend aangekeken. Als ik een uurtje later door het dorpje wandel begint mij iets te dagen. Talrijke lippentuitende masseuses fluisteren mij op straat bizarre complimentjes toe en hoewel ik nooit ongevoelig ben geweest voor welke vorm van vrouwelijk schoon dan ook, ook en soms zelfs juist als het wat opzichtig en voor de hand liggend is, vlucht ik snel een bar in. Nooit heb ik begrepen wat er

aantrekkelijk is aan een hoer. Het opwindendste aspect van seks is de opwinding van de vrouw. Als ze onder je figuurtjes in het stucwerk in het plafond ligt te bekijken, is de lol er voor mij snel af.

Als mij even later in de betreffende bar op bedekte wijze *special girls or boys* worden aangeboden en het dringt tot me door dat we het dan opeens over kinderen hebben, begrijp ik de wat stuurse houding aan de balie van het hotel. Logisch, een westerse man van mijn leeftijd alleen op pad. Kan niet anders toch?

Ik ga terug, eet in het hotel en stommel inderdaad vroeg naar boven. Ik heb de zeer vroege trip naar de grote Angkor Wat tempel geboekt, om aldaar de zon te zien opgaan. Dat schijnt nogal wat te zijn. De eigenaar aan de balie raadde het me niet echt aan, maar ook niet af en toen ik toch maar besloot de excursie te boeken, ik was er nou tóch, werd hij opeens veel aardiger en behulpzamer. Ik bleek namelijk inderdaad een gewone toerist te zijn en dus geen enge pedofiel.

Die zonsopgang de volgende ochtend valt me een beetje tegen. Er zijn heel wat vroege toeristen, velen komen even over vanuit Thailand, die in het holst van de nacht op weg gaan naar de geroemde gebeurtenis, wat op zich wel een belevenis is, al die tuktuks door het donker, gehaast op weg naar de tempel, het blijkt echter dezelfde zon als elders en meer niet. Hij komt langzaam op en dan verandert het donker in licht. Dat is het zo ongeveer. Ik blijf het een half uurtje aanschouwen, om geen andere reden dan omdat ik er zo vroeg voor op pad ben gegaan, en wandel vervolgens weer terug naar de ingang, waar de tuktuk die ik ook

voor de rest van de dag geboekt heb op me wacht. We gaan de belangrijkste tempels van het enorme complex bezoeken. Ik vraag de *driver* te proberen een beetje uit de drukte te blijven en dat lukt aardig. Zo wandel ik regelmatig even alleen door de halve ruïnes van de enorme bouwwerken, wat soms een overweldigend effect op me heeft. Het brengt me een beetje terug naar het gevoel van eerbied voor de kerkgebouwen die mij vroeger in de katholieke opvoeding is opgedrongen, als wij op reis door Frankrijk de kathedralen van Chartres en Reims bezochten. Het heeft toch iets geweijs en heiligs. Alsof je de aanwezigheid van God voelt. Alsof dus. Ik beschouw het volstrekt als suggestie. En ja, inderdaad heel mooi en spectaculair, die bomen die door en over de enorme half ingestorte bouwwerken heen gegroeid zijn. De natuur wint uiteindelijk altijd, zegt dat. Wij zijn er maar even, die bomen zijn er altijd.

Op verschillende plekken zie ik borden waar op staat dat vrouwen de monniken niet mogen aanraken. Wat is dat toch? Bij ons was het Eva die een hap van de appel nam, vanaf dat moment is het mis gegaan, en ook in andere culturen zie je dat er toch altijd iets onzuivers of slechts kleeft aan het zwakke geslacht. Nu dus zelfs ook in dat lieve brave boeddhisme! De vrouw is de *bad guy*? En dat terwijl de mannen de oorlogen voeren en de misdaden plegen. Hoe zit dat? Is het jaloezie? Of is het de boosheid van mannen naar vrouwen, boos omdat ze zo pijnlijk afhankelijk zijn van hun lichamen die ze nodig hebben voor hun onblusbare geilheid. Ik besluit dat dat het is en denk er verder maar niet meer over na.

Niet mijn probleem, gelukkig. Ik mag gewoon aan de monniken zitten, als ik daar zin in heb.

Hoe indrukwekkend ook allemaal en hoe bijzonder, dat daar lang geleden die enorme stad heeft gestaan, waar de tempels de hoogtepunten van waren, het blijft een toeristische attractie en boeit me om die reden heel wat minder dan het dagelijks leven dat ik meemaak in Phnom Penh. Het is dus ook een beetje een verplichte oefening dit. Omdat ik het niet kan maken niet naar Angkor Wat te zijn geweest. Ik doe dit alles dus voor een paar korte verjaardagsconversaties in de toekomst.

‘En naar Angkor Wat geweest, neem ik aan?’

‘Jaaaaa zeker.’

‘Schitterend hè?’

‘Nou. Prachtig.’

Aan het eind van de dag ontmoet ik een oude baas die me aanspreekt en redelijk Frans spreekt. De taal is hem onderwezen toen hij klein was en het land daar tot Indochina behoorde. Het lukt me even een gepaste conversatie met hem te op te bouwen, met als anticlimax dat hij me aan het eind daarvan om een dollar vraagt. Het was geen aardig praatje, het was gewoon bedelarij. Dat heb je in toeristenoorden.

De volgende dag heb ik een zeer bijzondere busreis terug. Eerst maakt de chauffeur een flinke omweg om even een neef of zo te bezoeken, waar hij dan doodleuk gewoon een kwartiertje mee gaat staan praten, vervolgens slaagt hij er in op de ‘snelweg’ een scooter met drie mensen er op aan te rijden, volledig zijn schuld, en moeten we met de bus en dus met zijn allen de gewonden even snel naar het ziekenhuis in de buurt

vervoeren. Daar moeten we een kwartiertje wachten om allerlei papieren in te vullen en dat geeft mij de kans een kijkje te nemen in de wereld van de ziekenzorg in Cambodja. En dat is toch wel even schrikken. In de zalen liggen mensen op, maar ook naast de bedden en lijkt er bijna geen verplegend personeel aanwezig. Ik zie patiënten die liggen te kermen en te kreunen, geen mens die naar ze om kijkt. Verbanden om benen en hoofden zien er griezelig uit en beddengoed is niet of nauwelijks aanwezig. De wc's bij de hal zijn smerig en zo te zien in geen weken schoongemaakt. Hier en daar loopt iemand in een jas die ooit wit is geweest. Men kijkt mij, als ik daar rond loop, nieuwsgierig aan. Ik geneer me en ga snel terug naar de bus. Het is toch een beetje *rubber necking* dit.

Als we Phnom Pen weer binnenrijden, na een lange rit terug, het leek een stuk langer dan heen, regent het weer zoals eerder en is de stad donker alsof het laat in de avond is. Ik ben wederom schijnbaar de enige die als een kleine jongen van het slechte weer geniet - alle andere toeristen hullen zich met ontevreden gezichten in flinterdunne en totaal zinloze wergwerpponcho's - en het tuktukritje van het busstation naar het *guest house*, soms rijden we door plassen van een halve meter diep, kan me niet lang genoeg duren.

Als ik weer op mijn kamer ben, voelt het alsof ik na een lange reis thuis ben gekomen. Ik kan dat gevoel echter met niemand delen en zing mezelf dan maar een half uurtje toe met een paar van mijn favorieten: *I only have Eyes For You, Sophisticated Lady, Where of When.*

En meer van dat prachtigs.

10.

En dan is er opeens de dag van de uitslag van de *Brexit*. Het is een *yes* geworden, tot ieders verbijstering, en Elsie en nog twee andere Britse meisjes moeten er van huilen aan het ontbijt. Ze leggen mij uit dat ze er van uitgaan dat hun vaderland naar de knoppen gaat en dat zij in de toekomst geen werk zullen kunnen krijgen. Ik luister verbaasd naar ze. Ik kan mij niet voorstellen dat mijn twee zoons emotioneel zouden reageren op iets politieks, ten eerste, en ten tweede, hoe weten ze zo zeker dat het een slechte zaak is dat de Britten afstand gaan nemen van de EU? Is er ooit een economische voorspelling geweest die uitgekomen is? Als er nou één wetenschap is die geen wetenschap blijkt te zijn is het de economie wel. Maar goed. *Feelings are facts*, zullen we dan maar zeggen.

Die ochtend ben ik wat vroeger op school dan anders, het verkeer zat mee, en terwijl ik me in het kleine klaslokaaltje aan het voorbereiden ben en weer de bekende uitspraak oefeningen op het bord schrijf ben, staat opeens Pannit daar, in een lief ouderwets jurkje.

‘Goodmorning, Pannit.’

‘Goooooodmorning teachuuu.’ Ze blik met de mooiste ogen ter wereld naar me, draalt even, lacht dan een beetje en zegt: *‘Me like you, teachuuuu. You very handsome.’*

Even ben ik met stomheid geslagen. 95 kilo, kaal als een biljartbal, toch echt wel een buik inmiddels en dan *very handsome*? Ik besluit te reageren als een

volwassene. Dat ben ik tenslotte ook. *'Thank you, Pannit. I like you too. You are very very pretty.'*

Ze is blijkbaar tevreden met het antwoord, gaat op de eerste bank zitten en blijft me stralend aankijken. Ik word er zelfs wat verlegen van en ga maar snel door met wat ik op het bord aan het schrijven ben.

I like the flower very much. He drives very fast. He walks very slow.

Als een paar minuten later de andere leerlingen ook binnen zijn en ik de oefeningen langs loop en Pannit een foutje maakt en ik haar daar op wijs, kijkt ze me eerst woedend aan en duikt ze vervolgens in haar schrift, om daar de rest van de les niet meer uit te komen. Als de bel is gegaan en de klas in koor gevraagd heeft of er buiten gespeeld mag worden, zoals dat daar gebruikelijk is – *teachuuuu, may I go for break, pleaaaaaaaaaaaaase?* – blijft ze nog even zitten, wacht ze tot iedereen weg is, loopt dan naar me toe en geeft me een harde klap op mijn arm. Dan draait ze zich resoluut van me af en beent het klaslokaal uit. O jee.

De breuk blijkt redelijk definitief. Ze blijft behoorlijk afstandelijk, de rest van de weken dat ik daar ben. Soms krijg ik nog een aanmoedigend glimlachje, met een geraffineerd omlaag en weer omhoog geslagen blik, maar echt van harte gaat het niet. Ik heb het verbruid, zoals dat heet. En het werkt. Ik ben er echt een beetje treurig van. Ik bedoel, ja, wanneer zegt iemand nou nog eens tegen me dat ik *very handsome* ben?

Later in die week maak ik met Pum een dagje een trip langs de kinderopvang, het andere schooltje van de

twee stichtingen die dit alles organiseren, de tempel waar de monniken verblijven – ook zij krijgen Engelse les - en het weeshuis. In de kinderopvang word ik onmiddellijk besprongen door de kleintjes en heb ik veel succes met ‘the elevator’: ik klem mijn handen om het kind, zij drukken op mijn neus en ik hef ze langzaam omhoog terwijl ik een zoevend geluid maak, alsmede met ‘het omgooien van de toren’: ik bouw zeer geconcentreerd een torentje van blokken, kijk dan even een andere kant op, groot en nadrukkelijk gespeeld, waardoor zij mijn bouwwerk kunnen omduwen, zie dat dan, schrik zeer en doe er vervolgens quasi erg boos en verontwaardigd over, waarbij ik ze achterna zit door de ruimte. Ze gillen het uit van plezier.

In het andere schooltje tref ik de al wat oudere kinderen, vijftien plus. Ik spreek ze toe in hun eigen taal. Het is niet meer dan een uit het hoofd geleerd verhaaltje, maar ze moeten er erg om lachen. Dat zal met de uitspraak te maken hebben. Ik stel mij voor, vertel over mijn vrouw en mijn twee zonen.

knjom chmua haye
haye tompek [kaal]
knjom ajoe haa-sep bpram boen chnam [59 jaar]
knjom mook bpii pratee hoo-lang [kom uit
Nederland]
knjom tweu-jia peapojon [scenarioschrijver]
knjom tweu-jia anak phlit [regisseur]
knjom mian bpi goon-pro [twee zonen]
men goon-srai tee [geen dochters]
goon-pro moei chmuah jim [oudste heet Jim]
jim ajoe mepei moei cham [21 jaa]

goon-pro bpi chmua jesse [tweede heet Jesse]
dai jesse ajoe dap pram boun cham [19 jaar]
knjom mian bey bong-pro, bpi bong-srei [drie
broers, twee zusters]

prapon knjom chmua veronica [vrouw heet
Veronique]

dai ajoe haa-sep boun cham [54 jaar]

Daarna ga ik, op verzoek van de leerkracht, met de groep in gesprek. En waar vraag je dan naar? Naar het aanstaande beroep, de professionele ambities. Alsof dat het enige aspect aan het leven is. Ik ben het er niet mee eens, maar kan er niet aan ontsnappen, zo doen we dat nou eenmaal. Bij de antwoorden valt me onmiddellijk op hoe gemotiveerd iedereen daar in die klas is. De een wil dokter worden, de ander journalist, niemand zegt: ik weet het niet. Zoals dat bij ons gebruikelijk is. Ze zien er ook knap uit allemaal, om de een of andere reden. Het lijkt echt een verse generatie die klaar staat om de wereld te veroveren. Of zie ik hier alleen het neusje van de zalm? Ik probeer er achter te komen, mijn vraag is echter te vaag, dus de antwoorden zijn dat ook.

De monniken zijn intelligent en stralen iets onderdanigs en hooghartigs tegelijk uit. Met hen werk ik ook even en ik pak ze streng aan. Weer gaat het hoofdzakelijk over uitspraak, ik moet ze constant corrigeren. Ze liggen dan een beetje dwars, willen zelf de baas zijn, denk ik, superieur, weten dingen beter, maar ze maken geen kans. Mijn kennis omtrent het Engels is echt veel groter. Ik begrijp later uit hun verhalen dat ze vaak niet voor altijd monnik zijn. Het is

voor velen de enige manier om hogerop te komen, het boerendorp te ontvluchten en zich te ontwikkelen. Niet zelden gaan ze na verloop van tijd weer terug naar waar ze vandaan komen, om daar vervolgens een gewoon bestaan op te bouwen met vrouw en kinderen.

Tot slot bezoek ik het een flink stuk verderop gelegen weeshuis, dat eigenlijk geen weeshuis is, zo hoor ik later. Er zijn heel wat ouders die hun kinderen daar heen toe sturen omdat ze er iets leren en vooral omdat ze er verzorgd worden, aandacht krijgen en eten. Vader en moeder hebben hun handen vol aan het werk dat zij doen, op het land of op de fabriek. Iedereen moet echt hard ploeteren voor zijn of haar centen en ze hebben gewoonweg geen tijd, of geen zin, zich bezig te houden met de tere ziel die elk kind toch heeft. Dus dan maar uitbesteden. Als het ook nog eens gratis is?

Bijzonder aldaar is mijn ontmoeting en langdurige lunch met een, wederom, Engels meisje dat ter plekke voor zeven weken als enige vrijwilliger ingekwartierd is. Ze vertelt me, bijna met tranen in de ogen, dat ze doodongelukkig is daar, in haar vochtige kamer vol insecten, geen *wifi* of telefoon, geen televisie en alleen maar autochtonen om haar heen, die op afstand blijven en haar toch een beetje aan haar lot overlaten. De kinderen zijn lief, zegt ze, maar ze verstaan geen woord Engels en het repertoire dat met handen en voeten te verbeelden is, heeft ze al twintig keer herhaald. O god, had ze maar gekozen voor dat schooltje in Phnom Pen, waar ik zit. Ik heb vreselijk met haar te doen, zou haar willen redden, maar weet niet hoe.

Als we klaar staan om terug te gaan, informeer ik bij Pum of we niet binnendoor terug kunnen. Of het niet mogelijk is voor de terugweg een beetje een landelijke route te nemen. Ik zie er tegenop weer anderhalf uur in de uitlaatgassen door te brengen. Pum is niet echt enthousiast, maar ik dring aan, ben koning als klant tenslotte, en vraag nog eens of hij niet gewoon een andere weg weet, een beetje langs de rijstvelden of zo. Na wat dubben en nadenken stemt hij in, waarschuwt me echter dat dat wel ietsjes langer is en dat de kwaliteit van de weg ook wellicht te wensen zal overlaten. Ik zeg hem dat ik dat geen punt vind. *Let's go*. En dat blijkt de fout van het jaar.

Ik denk dat ik me onbewust Franse landweggetjes had voorgesteld, met hier en daar een stukje onverhard of zo. Soms een kuiltje door kapot asfalt, waar je omheen stuurt. Of dat je misschien ergens even leuk door een ondiep bergbeekje moet soppen, zoiets. Dat had ik me voorgesteld, denk ik. Zo was het niet. Na meer dan twee uur doorgebracht te hebben in een constant decimeters opstuiterende tuktuk, waarbij ik voortdurend bezig ben mijzelf krachtig te omhelzen om te verhinderen dat mijn ingewanden door mijn strot naar buiten blubberen, kruip ik uiteindelijk voor het laatste stuk maar bij Pum achter op de brommer, omdat die ietsjes vaster op de weg ligt. Op de weg? Welke weg? Je kunt het niet eens een pad noemen. Het is de grootste verzameling kuilen die ik ooit gezien heb. Totaal gebroken komen we, voor mij gevoel na een week of drie, uiteindelijk aan bij de randen van de stad

en kruip ik weer op de bankjes in de tuktuk. Pum draait zich naar me om en grijnst.

‘You like?’

Hij krijgt geen antwoord, lacht daar hartelijk om, draait zich weer naar voren en vervolgt zijn weg. Het maakt hem allemaal niet uit. En hij heeft gelijk. Ik wou het zelf. Later die dag toont hij mij fotootjes van zijn twee dochtertjes, die een dikke 100 kilometer verderop wonen. We worden vrienden op *Facebook* en alles dat ik vanaf dat moment *post* wordt door hem *geliked*. Dat is wel mooi van die nieuwe media. Nog tot jaren daarna heb ik contact met mijn *tuktukdriver* in Phnom Penh.

11.

Op de op één na laatste dag van mijn laatste week wordt de behoorlijk lange 125ste straat, van een meter of vijfhonderd, waar mijn *guest house* aan ligt, door een voortvarend team geasfalteerd. Iemand hakt weg, iemand veegt op, iemand spuit af, iemand stort asfalt, iemand harkt aan, iemand rolt plat, iemand werkt af. Auto's die in de weg staan worden met vele handen opgetild en weggezet. Hoe lang ze over de klus doen? Ze zijn in de ochtend vroeg begonnen en als ik weer terug kom uit school, tegen vieren, zijn ze bijna klaar. Eén dag doen ze er dus over. Wat zeg je? Ik zei: één dag. Goh.

Wel eens met van die fijne *foamy* teenslippers over nog behoorlijk warm net gelegd asfalt gelopen? Nee, had ik ook niet. Ik heb ze maar weggegooid. Wat er nog van over was dan. En dat zwart op mijn voeten, dat slijt wel.

De hele laatste week voel ik me een beetje een professionele leraar. Ik ben wat strenger dan ik was, wat absoluut beter is voor me, aangezien ik nu minder snel moe word, omdat ik ze niet meer wanhopig elke minuut van het uur probeer te vermaken. Ze krijgen daardoor ook zelf iets meer verantwoordelijkheid voor het slagen van de les.

Het geeft me ook de gelegenheid nog iets beter naar ze te kijken. Sommigen zie ik enorm worstelen met de leerstof. Zij lopen mijlenver achter en zijn al blij als ze 'goodmorning' kunnen zeggen. Het is ook niet te doen natuurlijk. Als je nauwelijks hebt leren lezen en

daarbij ook nog eens niets van het bestaan van lidwoorden weet, niets van verbuigingen en vervoegingen onder invloed van verleden tijd of meervoud, hoe moeilijk is dan te begrijpen wat dat is, hoe moeilijk is het dan een andere westerse taal zoals het Engels te leren? Mijn vaste zin, ter inleiding van iets nieuws, die ze nu steeds zelf ook zeggen, is *piba nah, men sroeaal tee*. Oftewel: erg moeilijk, niet makkelijk. Ik wil ze namelijk niet opzadelen met te hoge verwachtingen, ik wil ze zeggen dat het oké is dat ze er moeite hebben, ik wil voorkomen dat ze afhaken. Ze mogen niet afhaken. Wie hier nu afhaakt, is verloren.

Inmiddels ken ik de meesten bij naam en weet steeds beter wie wat kan en vooral wie wat niet kan. Ik heb in de loop der weken doorgekregen dat ze elkaar tijdens de lessen voortdurend antwoorden vóórzeggen en influisteren. Lief en goed bedoeld, maar het levert uiteindelijk natuurlijk niets op. Kortetermijndenken, zouden we dat in de economie noemen. Vermoedelijk is er hier en daar zeker sprake van analfabetisme, het duurt echter even voordat je dat door hebt. Ik zag op een bepaald moment één van de meisjes met de klas hardop meelesen zonder dat ze in het boek keek. Zou ze het gewoon uit haar hoofd kennen? Er is schaamte over natuurlijk.

Ja, ik ken ze inmiddels en heb daardoor nog meer met ze te doen. Meer op de hoogte van de mogelijkheden en de problemen zie ik haarscherp hoeveel werk er nog ligt hier. En de details zijn zo belangrijk. Deze kinderen bevinden zich op een cruciaal moment in hun leven. Er doet zich nu een kleine kans

voor uit de kansarme positie te ontsnappen. De mogelijkheden zijn er echt: het land ligt braak, er moet nog zoveel gebeuren, Cambodja loopt nog zo achter. Dit kan de generatie van de opbouw zijn. Ze moeten alleen een duwtje hebben, een zetje krijgen, een hand geholpen worden.

Op mijn voorlaatste middag word ik meegenomen naar de vuilnisbelt, om me te laten zien waar en hoe mijn leerlingen wonen. Hoewel de feiten de feiten zijn, er staan boven en naast het opgestapelde vuil houten overdekte vlonders op palen, is de sfeer die van een normale woonwijk. Moeders staan eten te maken, kinderen spelen met elkaar. In één van de huizen kruip ik even naar binnen en tref daar een jong meisje, liggend op haar rug, bezig een *game* spelen op een *tablet*. Bizar natuurlijk. Dat hebben ze dan wel. Ik hoor dat men daar 10 dollar huur per maand betaalt en zelfs stroom heeft. Ik zie de dikke zwarte draden van huis tot huis gaan. Nee, er ligt hier niemand te kermen van de honger, maar daar is dan ook wel alles mee gezegd. Denk maar niet dat ze ziektekostenverzekering hebben. Of dat de huisarts niet in het eigen risico zit. Alles is hier eigen risico. En wie ziek is zet door of is de klos. Oogpijn bijvoorbeeld komt veel voor bij de kinderen hier, heb ik gemerkt. Vreemd, vind ik dat. Dat ken ik nauwelijks. Ik probeer te achterhalen waar het vandaan komt, niemand kan het me zeggen, maar het komt echt veel voor. Regelmatig is er iemand die met een treurig gezicht achter in de klas gaat zitten.

‘*Pnee chuu?*’ vraag ik. Of het een goeie zin is weet ik niet, maar de woorden kloppen en ze weten wat ik

bedoel. Het meisje in kwestie begrijpt me in ieder geval. Ze knikt treurig. Ik loop naar haar toe en streek haar over haar haar, ze leunt even met haar hoofd tegen mijn hand aan. Ik ken deze kinderen nu. En dan ga ik weg?

Op de laatste lesdag krijg ik een traditioneel afscheid. Zelf heb ik bedacht dat ik, daar aan voorafgaand, de hele school trakteer en heb daartoe een afspraak gemaakt met de Cambodjaanse variant op de ijscoman. Zowel in de kleine pauze in de ochtend als in die in de middag komt hij langs en staat hij eindeloos te scheppen tot iedereen iets gehad heeft. Daarna sta ik zelf in het centrum van de festiviteiten. Ik mag eerst de klas niet in, ze lopen allemaal steeds zenuwachtig heen en weer, van alles verbergend en zich giechelend verkneukelend, en als ik dan eindelijk naar binnen mag worden er onder wild geschreeuw en gedans confetti en slingers over me heen gegooid. Daarna komen ze me allerlei brieven en cadeautjes brengen. Pannit is er die dag niet. Ik neem aan dat dat toeval is.

Als ik een uur later voor de laatste keer van het schooltje wegrijd, staan ze me eerst met zijn allen toe te juichen alsof ik een popster ben en daarna uit te zwaaien tot ik helemaal uit het zicht verdwenen ben. Het is niet persoonlijk, het is de normale gang van zaken, elke vrijwilliger krijgt deze behandeling, ik weet het, toch staan de tranen in mijn ogen.

Ik heb nog één vrije zaterdag, morgen, zondag, vlieg ik terug. Ik laat me door Pum naar een gewoon massagehuis rijden en val in handen van een knap en slank edoch rondborstig meisje van eind twintig, dat

mij met de zes woorden Engels die ze kent vertelt dat ze nooit met een Cambodjaanse man wil trouwen. Die zijn niet betrouwbaar, in haar ogen. Vervolgens vraagt ze, het gaat allemaal behoorlijk rechtuit, of ik getrouwd ben. Ik antwoord, na een minieme aarzeling, bevestigend. Tijdens de rest van de massage zweef ik weg in fantasie: ik verkoop alles dat ik in Nederland bezit, trouw met deze inlandse schone en koop hier een geweldig huis. Ik neem een kokkin, een tuinman, een kamermeisje en voor Pum koop ik een auto. Hij krijgt een vaste aanstelling als mijn chauffeur. Ik word de vaste sponsor van het schooltje en we bouwen het uit. Over tien jaar hebben we dertig scholen, over het hele land verspreid. Daarna loopt de fantasie uit de hand: ik word ereburger van Cambodja en op een warme zomeravond zing ik anderhalf uur lang in het uitverkochte *Olympic Stadium* mijn liedjes uit *The American Songbook*. Je kunt er een speld horen vallen. Op de eerste rij zit Pannit, inmiddels een jonge vrouw, en ik zie dat ze haar ontroerde ogen dept met een klein wit zakdoekje. ‘*Finish*,’ klinkt er dan. De massage is voorbij.

Mijn laatste avond wandel ik wel een uur of twee door de donkere zijstraten van mijn stukje Phnom Penh. Ik kijk naar de bezige bijen die daar hun leven leiden. Het geploeter in de kleine restaurants, de wasserij die nog vol in bedrijf is, de man die niet anders heeft dan een kleine goedkope barbecue waar hij stukjes vlees op braadt, geholpen door een minuscule ventilator, die de kooltjes permanent aanblaast, in de hoop ze te verkopen voordat ze verbrand zijn. Dat is

zijn kapitaal, die kleine barbecue, daar moet hij van leven. En misschien niet hij alleen. Al die mensen, zij blijven daar, ik vertrek weer. Zij zitten gevangen in hun leven, in hun vel, in hun situatie. Ik ook, maar ik ben er beter aan toe. Ik woon in een rijk land, ik heb alle mogelijkheden om me bezig te houden met werk dat ik leuk vind, met bridgen, met muziek. Ik kan en ga waarschijnlijk een professionele zanginstallatie kopen, omdat ik daar zin in heb. Gewoon alleen maar omdat ik er zin in heb. Omdat het me leuk lijkt. Voor hetzelfde geld kan Phaeron een school stichten in de provincie waar hij vandaan komt. Dat ik dat goed weet. Dat ik me dat goed besef.

Ik ben vier weken in Cambodja geweest en ik heb niemand horen klagen of zeuren. Ik heb mistroostige blikken gezien, dat wel, maar geen gekanker, geen gevloek, geen tirades tegen de regering, buitenlanders of het weer.

12.

In het vliegtuig terug zit ik meer voor me uit te kijken dan naar films en als ik dan opeens weer thuis ben en het normale leventje begint alsof het nooit is gestopt, is het al heel snel alsof ik ooit ergens een ander leven heb gehad, dat volkomen los staat van alles. Het is mijlenver weg, diep verborgen in mijn hoofd, toch kan ik heel gemakkelijk terug keren naar dat schooltje, het Olympische zwembad, de tuktuk van Pum, mijn kamer in het *guest house*. Ik hoef er maar even aan te denken en ik zie het voor me, exact en in detail, alsof ik het zo aan kan raken, alsof ik zo in terug kan stappen. Het zijn vier weken geweest met de impact van vier jaar.

Als ik twee dagen terug ben en onder de douche sta voel ik opeens dat ik twee ruwe plekken op mijn billen heb. Het blijken beginnende eeltplekjes te zijn, van het zitten op harde stoelen en banken. Mijn zitvlees was niks gewend.